

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eip cinenland
Rayondepot
Postbus 144, 5088 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

In 1994 bedraagt de abonnementsprijs f 22, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven Kempenland te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 5,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen: tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streek archief Regio Eindhoven Kempenland
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief
Regio Eindhoven Kempenland

24e jaargang, nr. 92

januari 1994

INHOUD

	blz.
I. De stichting van de Oirschotse cantorij door J. Lijten	3
II. Een blauwtje lopen in Oerle in 1694 door J. Stalpers	18
III. Archeologische verkenning naar de parochiekerk van Zonderwijk(-Veldhoven) door Jacq. F.C.M. Bijnen	19
IV. Beelden of beesten? door Renate van de Weijer	41
Boekaankondiging	42
V. Kempische curiosa 26 Een groot Oirschots musicus: Jan Baptist Verrijt door J. Lijten	43
VI. Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twinstigste eeuw door C. Scholten	46

I. DE STICHTING VAN DE OIRSCHOTSE CANTORIJ

door J. Lijten

Ofschoon de documenten betreffende deze stichting door Frenken gepubliceerd zijn,¹⁾ bestaat er over het algemeen slechts een vaag idee over deze cantorij en haar stichting, mede veroorzaakt door warrige beweringen van degenen die daarover iets gepubliceerd hebben. Blijkbaar heeft niemand ooit de moeite gedaan om de twaalf bladzijden petitdruk van Frenken helemaal kritisch te doorworstelen. Ook Frenken zelf, die in alle bescheidenheid erkende, dat hij geen historicus was, is in enkele opzichten de mist in gegaan. Het leek daarom nuttig de voorhanden gegevens grondig te ontleden om een juiste kijk te krijgen op het geheel van deze stichting in haar historische context.

De bronnen

De oorspronkelijke documenten betreffende deze stichting zijn helaas niet meer aanwezig. De publicatie van Frenken is gebaseerd op afschriften van de notariële akte van opening d.d. 1492.11.06 van het testament van de Keulse kanunnik van Oirschotse afkomst, Engelbert van den Spijcker, met de daarbij behorende codicillen, die alle in afschrift in die akte zijn opgenomen, en afschriften van de stichtingsakte d.d. 1501.06.23.

Frenken heeft nauwelijks onderlinge verschillen in de afschriften gevonden en er is geen reden om aan hun betrouwbaarheid te twijfelen, hetgeen overigens de mogelijkheid van kleine fouten niet uitsluit.

Aangezien het testament en de codicillen slechts bekend zijn uit afschriften in de akte van opening, lijkt het voor de hand liggend om eerst deze akte onder de loep te nemen.

Akte van opening van het testament d.d. 1492.11.06.

Op zich is het al bijzonder, dat er een aparte akte wordt opgemaakt van de opening van een testament. Nu kan hier als reden worden aangevoerd, dat er sprake is van een testament ten overstaan van een notaris geschreven op perkament en drie codicillen geschreven op papier,²⁾ maar er is duidelijk meer aan de hand. Voor de opening verschijnen in de woning van de Oirschotse kapitteldeken, Willem Aerts van Leende, de volgende personen: de twee executeurs (wat zijn Oirschotse goederen betreft) en oomzeggers, Beertram van den Spijcker uit Best en Govaert van der Donck wonende te Beek (en Donk), Elisabeth van den Spijcker, zuster van de testateur, die vermoedelijk na het overlijden van haar man als huishoudster van de testateur in Keulen gefungeerd heeft, twee oomzeggers, Arnold en Gerard Jacobszonen Geritsen uit Den Dungen, de Oirschotse priester Henrick Willemszoon Voss en Peter Doerkens uit Eindhoven, welke twee laatsten onder ede de echtheid van het zegel van kanunnik Engelbert van den Spijcker

bevestigen, en de Oirschotse priester en notaris Henrick Jacobszoon van Esch met drie getuigen: Nicolaas Thomaszoon van Audenhoven, Henrick de Crom en Mathys van Beeck. Aangaande Beertram van den Spijcker en de drie getuigen, die hij meebracht, beschikken we over de volgende gegevens. Beertram van de Spijcker vonden we vermeld als kerkmeester van Best in 1508 en 1509.³⁾ Hij was schepen in 1490, 1494, 1503, 1510, 1513, 1519 en president-schepen in 1506 en 1516.⁴⁾ Claeus Thomaszoon van Audenhoven wordt vermeld als kerkmeester van Best in 1477 en 1482.⁵⁾ Hij was vele malen schepen waarvan president-schepen in 1472, 1475, 1479, 1485, 1488 en 1491.⁴⁾ Henrick de Crom speuren we als kerkmeester van Best in 1485.⁶⁾ Hij was schepen in 1472, 1475, 1480, 1483 en 1486.⁴⁾ Mathys van Beeck vonden we niet vermeld als kerkmeester van Best noch als schepen, maar zijn zoon, Jan Mathyssen van Beeck, was kerkmeester van Best in 1512 en 1513,) en schepen in 1506, 1509, 1512 en 1519.⁴⁾ Aangezien de vermelding van kerkmeesters slechts toevalstreffers zijn en er in de jaren van 1486 tot 1496 geen enkele vermelding van Bestse kerkmeesters in het Oirschots schepenprotocol voorkomt, menen we reden te hebben om te veronderstellen, dat zowel Beertram van den Spijcker als zijn drie getuigen in 1492 kerkmeester van Best waren. Toch komt dit hele gezelschap voor een gebeurtenis, die vermoedelijk uren geduurd heeft, niet verder dan het deurmaatje van de deken.⁸⁾ Voor dit ongebruikelijke gebeuren zal toch een verklaring moeten zijn.

Het testament van 1490.03.06

Van dit testament, opgemaakt te Keulen ten overstaan van de notaris, Henrick Hatart van Horst, verbonden aan de curie van het aartsbisdom, is gezegd, dat het niet spreekt over de kerk noch over het kapittel van Oirschot.⁹⁾ Deze constatering is wel juist, maar wekt gemakkelijk een verkeerde indruk bij de lezer. Het testament spreekt immers enkel over de bezittingen van kanunnik Engelbert van den Spijcker, die gelegen zijn in Keulen of althans in dit aartsbisdom. De twee Keulse executeurs, die hij benoemt, worden enkel verantwoordelijk gesteld voor de afwikkeling van zijn testament volgens de beslissingen die Engelbert aangaande **deze** bezittingen heeft genomen.¹⁰⁾ Wat zij na de afwikkeling van dit deel van zijn laatste wil overhouden, moeten zij aan zijn oomzegger Beertram overdragen.¹¹⁾ Wat hij in het bisdom Luik bezit, onttrekt hij uitdrukkelijk aan de bemoeienis van de Keulse executeurs.¹²⁾ Hij behoudt zich eveneens uitdrukkelijk het recht voor om ten aanzien van zijn bezittingen in het bisdom Luik afzonderlijke beslissingen te nemen.¹³⁾ Reeds in het begin van zijn testament en bij deze passage opnieuw bepaalt hij, dat elke beslissing daaromtrent, ook al voldoet ze aan geen enkele formaliteit, zal gelden alsof ze in dit testament geschreven is.¹⁴⁾

In het testament is dus al duidelijk, dat de testateur ten aanzien van zijn bezittingen in het bisdom Luik een speciale bestemming op het oog had, waarbij zijn oomzegger, Beertram van den Spijcker, een centrale rol zou spelen.

Waarom omtrent deze bestemming geen bepaling in zijn testament staat, wordt uit het vervolg duidelijk.

Het codicil van 1491.04.20.

In de akte van opening van het testament staat uitdrukkelijk, dat er naast het perkamenten testament **drie** papieren bladen waren.¹⁵⁾ In de publicatie van Frenken komen slechts **twee** codicillen voor. Het eerste heeft echter **twee** data: aan het begin: 1491.04.20 en aan het einde: 1492.05.14. In de ter beschikking staande afschriften zijn dus de twee codicillen zo achter elkaar geschreven, dat ze niet met absolute zekerheid te scheiden zijn. Omdat het eerste gedeelte echter uitsluitend handelt over de cantorij en het tweede gedeelte in hoofdzaak over de familie met tussendoor enkele opmerkingen over de cantorij, lijkt me dat de scheiding moet vallen iets onder het midden van Frenken, Documenten, blz. 219, waar het tweede codicil zal aanvangen met: Item notandum, quod defuncta Agnete, filia sororis mee,...

Het valt aanstonds op, dat het eerste codicil gedateerd is ruim een jaar na het testament. In het codicil zelf vinden we een aanwijzing voor de reden van dit uitstel, waar de testateur verwijst naar een voorstel, dat hij gedaan heeft aan de deken en het kapittel van Oirschot met betrekking tot de parochie Best in oprichting, dat blijkbaar bij de Oirschotse autoriteiten nog geen genade gevonden heeft. Hieruit menen we te moeten concluderen, dat kanunnik Engelbert van den Spijcker in de zomer van 1490 in Oirschot geweest is om met deken en kapittel zowel de oprichting van de cantorij als een oplossing van de parochie Best-in-wording te bespreken. Omdat dit niet tot resultaat geleid had, zal hij van plan geweest zijn, om in de zomer van 1491 nogmaals naar Oirschot te reizen om deze dubbele zaak af te wikkelen.

Op 20 april 1491 is hem echter duidelijk, dat hij daartoe niet meer in staat zal zijn.¹⁶⁾ Daarom vertrouwt hij nu deze opdracht toe aan zijn oomzegger Beertram.¹⁷⁾ Het is daarom dat de Keulse kanunnik zijn codicil begint met een beroep te doen op de macht, die hij zich in zijn testament gereserveerd had, om over zijn goederen in het bisdom Luik afzonderlijk te beschikken tot dit doel.¹⁸⁾ Het doel is niet alleen het oprichten van de cantorij maar tevens, daaraan gekoppeld, een oplossing te vinden voor Best.¹⁹⁾ We kunnen niet anders aannemen dan dat de testateur dit eerste codicil eigenhandig geschreven heeft in tegenstelling tot het tweede.

Het codicil van 1492.05.14.

In tegenstelling tot het eerste codicil, dat bijna zeker door de testateur zelf geschreven is, heeft hij het tweede gedicteerd aan notaris Johannes van Waelwijck, die ook getuige was bij het testament, terwijl aan het eind een eigenhandig geschreven bevestiging door de testateur volgt.²⁰⁾

Aan de stijl is goed te merken, dat het een dictaat is van een oud man: Hij springt van de hak op de tak; vertelt wat hij voor sommige familieleden gedaan heeft; veronderstelt vele zaken bekend, die pas later aan bod komen; spreekt herhaaldelijk over zijn twee executeurs, terwijl in het codicil van 1491 alleen Beertram

wordt benoemd en in dit codicil geen tweede benoeming aan bod komt; formuleert herhaaldelijk onduidelijk. Het lijkt daarom gevaarlijk, om uit dit enigszins duistere codicil alleen conclusies te trekken, zoals de bewering, dat Beertram naast collator voor de eerste keer ook als rector zou optreden,²¹⁾ hetgeen diametraal in strijd is met de stichtingsakte van 1501 en met elke logica, zoals later besproken zal worden. Het weinige en warrige, wat in dit codicil over de cantorij gezegd wordt, kan alleen veilig worden geïnterpreteerd in het licht van de stichtingsakte.

Het codicil van 1492.05.19.

Zoals dat meer voorkomt bij oude mensen, had Engelbert vijf dagen na het vorige codicil nog behoefte om iets toe te voegen. Het betreft enkel zaken aangaande familieleden en personeel. Het codicil zal geschreven zijn door zijn huisknecht,²²⁾ waarna Engelbert het met zijn notariëel paraaf ondertekend heeft.²³⁾ Daarna realiseerde hij zich, dat hij deze huisknecht en ook zijn nicht Agnes, die vermoedelijk werkzaam was als hulp in de huishouding, vergeten was en dicteerde nog, dat zij beide in de nieuwe kleren gestoken moesten worden, wat hij door zijn huisknecht liet opschrijven en ondertekenen.²⁴⁾

Als we het testament en de codicillen kritisch bekijken, kunnen we slechts constateren, dat het geheel klungelwerk was. De vraag zou terecht gesteld kunnen worden, of de bepalingen wel rechtsgeldig waren. Deze vraag is echter nooit gesteld en er bestond blijkbaar een eensgezinde stemming in de Bestse familie en parochie, om de stichting volgens de bedoeling van Engelbert te realiseren, hoewel dat nog heel wat voeten in aarde zou hebben. Ook van de zijde van het Oirschotse kapittel zal de rechtsgeldigheid nooit betwijfeld zijn.

De oprichtingsakte d.d. 1501.06.23.

Pas negen jaar na de opening van het testament van Engelbert van den Spijcker wordt de door hem gewilde cantorij gesticht en dus niet bij zijn codicil van 1491.04.20, zoals wel is beweerd,²⁵⁾ terwijl Engelbert zelf in dat codicil zegt, dat hij zijn voornemen om een cantorij te stichten in Oirschot niet heeft kunnen uitvoeren en deze opdracht daarom toevertrouwt aan zijn oomzegger. Dat is echter nog geen stichting. Er lijkt daarom ook geen reden aanwezig om te poneren, dat de stichting in fasen geschied is. Alles wat vóór 1501.06.23 gepasseerd is, was slechts voorbereiding. De stichtingsakte van de cantorij is opgemaakt zoals de stichtingsakten van de vele Oirschotse beneficiëes en fundaties en ontleent haar kracht enkel aan de goedkeuring en mede-oprichting door het kapittel, dat zichzelf in deze als volledig bevoegd beschouwt.²⁶⁾

De akte is geprotocolleerd door de kapittelnotaris Martinus Vlemmincx, die er niet meer toe gekomen is om de akte 'in publicam formam' uit te maken, hetgeen echter aan de geldigheid van de oprichting niets afdoet. Pas d.d. 1506.08.02 is het instrument 'in publicam formam' opgemaakt door de dan fungerende

kapittelnotaris, Johannes Buetzelar de Xanthis, die daartoe opdracht had gekregen van de Luikse curie, zoals dat steeds geschiedde, wanneer een notaris gevraagd werd een instrument 'in publicam formam' op te maken uit het protocol van een overleden collega.

Uit de beschouwing van de voorhanden documenten wordt duidelijk, dat in de tussentijd zich heel wat heeft afgespeeld, wat uit deze bronnen niet exact gelezen kan worden. Wij zullen daarom andere bronnen moeten aanboren om de stichting van de Oirschotse cantorij volledig te kunnen plaatsen en begrijpen.

De historische context.²⁷⁾

In het voorgaande kwamen al enkele aanwijzingen voor, dat we de historische context van de stichting der Oirschotse cantorij moeten gaan zoeken in Best, wat niet zo verwonderlijk is, omdat de stichter en de voornaamste executeur van zijn testament in Best geboren waren in een tijd, dat er juist een krachtige volksbeweging leefde om in Best een eigen godsdienstig centrum te creëren. Deze beweging moet al lang bestaan hebben. In 1437 hadden de inwoners van Best een eigen stenen kapel gebouwd van voldoende afmetingen voor de toenmalige Bestse gemeenschap, zoals te zien is aan de funderingen, die nog onder het kerkplein voor de huidige Sint-Odulphus-kerk liggen en in de bestrating zichtbaar zijn gemaakt. Vóór die tijd had op dezelfde plaats reeds sinds mensenheugenis een (houten) kapel gestaan, die voor de Bestse bevolking de herinnering aan de plaats van Odulphus' geboortehuis had levend gehouden.

Dat het Oirschotse kapittel niet zo blij was met de Bestse afscheidingstendens, werd wel duidelijk in de stichtingsakte van het Bestse rectoraat d.d. 1437.08.20,²⁸⁾ waarin zeer beperkende voorwaarden werden opgelegd aan het functioneren van de rector.²⁹⁾ Zo mocht hij op zondagen alleen de Mis opdragen in Best van Allerheiligen tot de tweede zondag vóór Aswoensdag en ook dan zelfs niet op de grote feestdagen en mocht de rector niet in Best wonen. Deze laatste moeilijkheid werd door de kapitteldeken, die de rector ter benoeming mocht voordragen aan het kapittel, handig omzeild, doordat hij de pastoor van Oirschot voordroeg, die deze functie natuurlijk niet zelf kon uitoefenen, maar een vervanger aanwees, die niet onder dat hinderlijke letterlijke verbod viel.

Het was immers duidelijk, dat de kapitteldeken en de pastoor van Oirschot (en Best) als betrokken bij de directe zielzorg, in tegenstelling tot het kapittel een soepeler houding aannamen tegenover de alleszins gerechtvaardigde verlangens van de Bestse mensen. Onder kapitteldeken Jan Oem van Bokhoven, die fungeerde tot 1444, en onder diens opvolger, Frank van Boort, uit een echte Oirschotse familie, bestond er dus een situatie, die wel niet ideaal was maar toch redelijk voldeed aan de allerdringendste wensen van Best.

Vermoedelijk is kapitteldeken Franck van Boort na het overlijden van de Oirschotse pastoor, Henrick van Meeuwen, te ver gegaan in de ogen van het kapit-

tel, door goed te vinden, dat de tot rector benoemde Henrick Geerlics van de Melcrood, geboren en getogen Bestenaar, in Best bleef wonen, in strijd met de bepalingen van de stichtingsakte.³⁰⁾ Deze wordt in 1471 rector genoemd van de Odolphuskapel en bemoeide zich zeer intensief met het beheer.³¹⁾

Dit was tegen het zere been van het kapittel, dat na de dood van deken Franck van Boort de puntjes op de i zette in de kapittelstatuten van 1472, die tijdens het openstaan van het dekenaat werden opgesteld.³²⁾ In deze statuten werd zeer duidelijk de nadruk gelegd op de voorrang (preëminentia) van het kapittel boven de deken, speciaal op het terrein van de beslissingen aangaande de zielzorg. In het laatste artikel (22) wordt dit nog eens bijzonder toegespitst op de situatie in Best, waar wordt gestipuleerd, dat beslissingen aangaande de kerk van Best alleen overeenkomstig de oprichtingsakte genomen mogen worden en dat aan de voorwaarden niets veranderd mag worden tenzij door het kapittel gemeenschappelijk k .33)

Voor Best werd de zaak daarmee teruggedraaid en alles kwam zo muurvast te zitten, dat er geen uitzicht was op verbetering, terwijl toch de afstand tot de Oirschotse kerk voor vele inwoners van Best enorm bezwaarlijk was.

Deken Willem Aarts van Leende, die als kanunnik de kapittelstatuten van 1472 mede ondertekend had, kon moeilijk anders dan zich houden aan de daarin uitgestippelde lijn, die hij vermoedelijk, gezien zijn optreden in 1497, geheel onderschreef.

In deze moeilijke omstandigheden heeft Engelbert van den Spijcker een bemiddelde rol trachten te spelen. Vermoedelijk zal hij al voor 1490 bij bezoeken aan zijn geboorteplaats deze zaak met het kapittel hebben besproken. Ondanks de grote autoriteit, die een Keulse kanunnik stellig bezat, zal hij vooralsnog geen beweging hebben kunnen krijgen in het starre standpunt van de Oirschotse collega's. Op diplomatieke wijze zal hij getracht hebben het Oirschotse kapittel de bittere pil van een grotere parochiële zelfstandigheid voor Best te doen slikken door deze te combineren met de voor het kapittel zeker aantrekkelijke oprichting van een zo eervolle en rijk gedoteerde stichting als de cantorij. Toen Engelbert in het voorjaar van 1490 zijn testament maakte, zal hij nog hoop gehad hebben om bij zijn bezoek aan Oirschot in de komende zomer de onderhandelingen tot resultaat te voeren. Dat is klaarblijkelijk niet gelukt, maar desondanks heeft hij misschien gehoopt bij een bezoek in het daaropvolgende jaar wel succes te boeken, maar in het voorjaar van 1491 zal hij tot de conclusie zijn gekomen, dat hij vanwege zijn ouderdom niet meer naar Oirschot zou kunnen reizen. Dat is te beluisteren in zijn codicil van 1491.04.20, waarin het zegt, dat hij is afgeleefd en door ouderdom gebroken, zodat hij zijn voornemen tot het oprichten van de cantorij niet meer kan uitvoeren.³⁴⁾

In zijn codicil geeft kanunnik Engelbert summier aan, welk voorstel betreffende een regeling van de kwestie Best hij had gekoppeld aan zijn aanbod tot oprichting van een cantorij, en draagt hij zijn executeurs op om in deze richting verder

te gaan met de onderhandelingen.³⁵⁾

Het voorstel komt hierop neer: De kapitteldeken zal pastoor zijn van Best en alle inkomsten genieten. Daarvoor zal hij twee vervangers aanstellen als jaar-priesters (die elk jaar opnieuw gehandhaafd of ontslagen kunnen worden) van wie één in Best zal wonen en de ander in Oirschot. (De bedoeling zal zijn geweest, dat de kapelaan die in Oirschot woonde, 's zondags in Best de vroegmis zou gaan doen.) Alle kerkelijke parochiediensten zouden dan in Best gebeuren behalve dopen en begraven.

Ondanks het aandringen van een invloedrijk persoon als een Keulse kanunnik heeft dit voorstel geen genade kunnen vinden bij het Oirschotse kapittel. De hoop van Engelbert, dat zijn executeurs er wel in zouden slagen om dit alleszins acceptabele voorstel te doen aanvaarden, zou ijdel blijken.

Het was misschien ook niet zo'n gelukkig idee, om voor de opening van het testament met een uitgesproken Bestse delegatie naar de Oirschotse kapitteldeken te stappen. De ontvangst van deze delegatie op het deurmatje wijst erop, dat deken Willem Aarts van Leende de bedoeling van het gezelschap niet kon waarderen. De parochie Best en de oprichting van de cantorij werden wel dik opgelegd aan elkaar gekoppeld.

Bij het kapittel als geheel zal dit optreden zeker evenmin in de smaak gevallen zijn. Er gebeurde dan ook jarenlang niets. Of er in de tussentijd nog overleg geweest is, weten we niet. De bronnen zwijgen op dit punt, maar uit het vervolg wordt wel duidelijk, dat de inwoners van Best tot de conclusie zijn gekomen, dat onderhandelen met het kapittel geen zin meer had, zodat zij in arren moede besloten tot een andere weg. Vermoedelijk was de kwestie zelfs zo hoog gelopen, dat het kapittel, dat de rector van Best zoals alle rectoren van de Oirschotse hulpkerken als jaarpriester beschouwde, geweigerd heeft om Henrick Geerlics van de Mercrood, die tot 1495 als rector in de bronnen voorkomt,³⁶⁾ te herbenoemen.

De inwoners van Best, die ondertussen nog meer bijdragen aan de kerk hadden toegezegd, wendden zich nu tot de bisschop met het verzoek om het rectoraat van de kerk van Best te verheffen tot een beneficie (zodat de rector niet elk jaar moest worden herbenoemd) en een rector te benoemen, omdat het kapittel dit weigerde te doen. Aan dit verzoek voldeed de bisschop bij akte d.d. 1497.06.10.³⁷⁾ De bisschop ontzag daarbij het kapittel, doordat hij ongeveer dezelfde voorwaarden stelde als in de stichtingsakte en doordat hij niet Henrick Geerlics van de Melcrood tot rector benoemde maar een mr. Godefridus van Eindhoven, die wij echter in de Oirschotse archieven niet konden speuren en die dus de functie vermoedelijk niet zelf heeft uitgeoefend maar Henrick Geerlics van de Melcrood heeft aangewezen als zijn vervanger.

Het was niet ideaal maar de kerkelijke diensten in Best konden in de beperkte mate van de stichtingsakte doorgaan.³⁸⁾

De reactie van het kapittel op de Bestse demarche en het bisschoppelijk ingrijpen ging alle perken te buiten. Een Oirschots overvalcommando onder leiding

van de kapitteldeken zelf en verder bemand door een kanunnik, twee priesters en enkele notabelen trok naar de kerk van Best, brak met een meegebracht ploegkouter een kast open en roofde daaruit tijdens de Mis en met verwonding van de koster geld, documenten en misbenodigdheden met de bedoeling om verdere kerkelijke diensten in Best onmogelijk te maken. De officiaal van Luik kondigde het interdict (staking van alle kerkelijke diensten) af over Oirschot en dagvaardde de overvallers bij akte d.d. 1497.09.07 voor zijn rechtbank te Diest.³⁹⁾ De schuldigen zullen daar zeker veroordeeld zijn, hetgeen een gevoelige vernering was voor het kapittel en het meest voor de deken. Het vonnis is ons echter - helaas - niet bekend.

Van de zijde van deken Willem Aarts van Leende is verder geen enkele machinatie tegen Best bekend, maar het zeer heeft nog vier jaar moeten uitzieken, voordat de cantorij werd opgericht. Ook toen zal de medewerking van deken en kapittel niet van harte geweest zijn, zoals we kunnen besluiten uit een poging van het kapittel in 1507 om de oprichting van het Bestse rectoraat ongeldig te laten verklaren. Bij bisschoppelijke uitspraak d.d. 1507.11.13 werd de oprichting echter volledig geldig verklaard.⁴⁰⁾

Wij moeten er daarom rekening mee houden, dat Beertram van den Spijcker de cantorij mogelijk niet helemaal volgens de bedoeling van zijn heerom heeft kunnen realiseren, maar genoeg genomen heeft met hetgeen voor het kapittel acceptabel was. Dit houdt in, dat we uit de codicillen van Engelbert van den Spijcker alleen geen conclusies kunnen trekken ten aanzien van de stichting der cantorij maar enkel uit de stichtingsakte d.d. 1501.06.23 zelf. Overigens was al duidelijk, dat de codicillen van Engelbert geen in alle punten exacte omschrijving geven van de bepalingen der te stichten cantorij. Hij voorzag al, dat het een kwestie zou worden van onderhandelen, waarin mogelijk iets toegegeven zou moeten worden om de zaak betreffende het rectoraat van Best wat gunstiger te kunnen regelen. Zijn oomzegger Beertram van den Spijcker zal echter door de kanunnik mondeling volledig zijn ingelicht over zijn bedoelingen, die vermoedelijk, wat de cantorij betreft, toch voor het overgrote deel gerealiseerd zijn.

De inhoud van de stichtingsakte

Zoals dat meestal geformuleerd wordt in de oprichtingsakten van Oirschotse fundaties, wordt ook in deze akte eerst de wens van de oprichter omschreven, welke passage eindigt met het verzoek van de oprichter aan het kapittel om daaraan zijn instemming te geven. De akte eindigt dan met de instemming van het kapittel met dit verzoek en de oprichting door Beertram en het kapittel.⁴¹⁾

De cantorij geen beneficie maar een officie

Als eerste wordt gesteld, dat Engelbert van den Spijcker heeft bedoeld in Oirschot een cantorij op te richten naar het voorbeeld van de cantorij, die in de kerk van Hilvarenbeek is opgericht door Gisbert Back.⁴²⁾ Nu was de cantorij

van Hilvarenbeek een beneficie en vermoedelijk zou het Engelbert van den Spijcker wel liever geweest zijn ook de Oirschotse cantorij op te richten als een beneficie, maar hij heeft het nooit uitdrukkelijk zo geformuleerd en in deze passage en ook in de passage van de oprichting wordt de cantorij steeds betiteld als officie. Zij is dus geen beneficie, hoe dikwijls zij in later tijd ook foutief als zodanig genoemd wordt.⁴³⁾

Overigens doet de al of niet aanwezige goedkeuring door bisschop of paus niets af aan de status van beneficie of officie, zoals wel gesuggereerd is.⁴³⁾ Het Oirschotse kapittel kende zichzelf ook in deze een quasi-bisschoppelijke bevoegdheid toe, die van hogerhand nooit is bestreden. Het kapittel beschouwde de in Oirschot enkel op gezag van dat kapittel opgerichte kapelanieën als beneficiëes, tenzij ze uitdrukkelijk als officie waren opgericht, ook al werd de term 'beneficie' meestal niet gebruikt maar enkel de term 'altare' of 'capellania'.⁴⁴⁾ Het beneficie van Sint Anna en Oda, dat op verzoek van Margriet Beelaerts krachtens pauselijke machtiging werd opgericht bij akte d.d. 1507.03.05, behoefde volgens het kapittel nog de kapittel-goedkeuring, die gegeven werd bij akte d.d. 1507.04.15.⁴⁵⁾

De cantor geen kanunnik maar in vele opzichten gelijk gesteld

Daar de cantor een functie uitoefende in het kapittel door leiding te geven aan de zang van de kanunniken, gaat men er gemakkelijk van uit, dat hij kanunnik was. toch was dit niet zo. Wel werd hij in meerdere opzichten gelijkgesteld met een kanunnik doordat hij een plaats kreeg in de kanunnikenbanken en in de processie naar anciënniteit van benoeming en doordat hij de kanonikale kledij droeg. Dat hij desondanks geen kanunnik was, blijkt ten overvloede uit de bepaling, dat hij naast cantor eventueel ook nog kanunnik kon worden, indien hij als zodanig wettelijk (door de hertog of de plaatselijke heer) zou worden voorgedragen.⁴⁶⁾ Zover wij kunnen nagaan, is dit echter nooit gebeurd. Hij had dus geen stem in het kapittel en geen aandeel in de kapittelinkomsten. Vermoedelijk was zijn inkomen uit de cantorij wel in dezelfde orde van grootte als het inkomen van een Oirschotse kanunnik.

De collator of patronus

In zijn codicil d.d. 1491.04.20 had Engelbert van den Spijcker als zijn wens uitgesproken, dat de bezitter van de ouderlijke hoeve in Best de cantor ter benoeming zou voordragen aan het kapittel. Meer dan een wens was dit echter niet, omdat niet hij eigenaar was van deze hoeve maar zijn oomzegger Beertram, die ook zijn executeur was. Deze heeft de bedoelde bepaling inderdaad in de stichtingsakte laten opnemen.

Er is soms beweerd, dat Beertram van den Spijcker naast collator ook cantor geweest zou zijn (rector van de cantorij),⁴⁷⁾ vermoedelijk op basis van een engis-zins warrige passage uit het codicil van Engelbert. Dit is natuurlijk zeer wezen-

lijk in strijd met elke rechtsopvatting, omdat hij dan praktisch zichzelf zou benoemen. Deze mogelijkheid wordt bovendien uitdrukkelijk uitgesloten door de stichtingsakte. Daarin wordt ervan uitgegaan, dat de oudste zoon van Beertram van den Spijcker zijn vader moet opvolgen in het bezit van de ouderlijke hoeve en als zodanig in het collatorschap van de cantorij en zo eveneens in de volgende generaties. Nu wordt daar ook de mogelijkheid besproken, dat deze oudste zoon clericus is en graag cantor wil worden. Daaromtrent wordt bepaald, dat deze oudste zoon dan eerst de hoeve en het collatorschap moet overdragen aan zijn in leeftijd volgende broer en dat deze laatste dan zijn oudste broer-clericus kan voordragen als cantor.⁴⁸⁾

Het bezit van de ouderlijke hoeve en het collatorschap van de cantorij zouden onverbreekbaar aan elkaar verbonden zijn en overgaan op de oudste zoon van elke generatie. Slechts bij het ontbreken van een nakomeling in de mannelijke lijn zouden beide kunnen overgaan op een schoonzoon.

Voorwaarden voor benoeming tot cantor

In het raam van het Oirschotse kapittel was het vanzelfsprekend, dat de cantor een seculier geestelijke zou zijn onder de jurisdictie van het kapittel. Gezien zijn functie in het kapittel zou hij bedreven moeten zijn in de kerkelijke zang en daarin speciaal opgeleid, maar dit wordt niet met evenveel woorden gestipuleerd. Er wordt slechts gezegd, dat hij geschikt moet zijn (personam idoneam) en bekwaam (habilis et idoneus) zo mogelijk uit de naaste familie van de stichter. Enkel indien daar geen geschikte geestelijke aanwezig was, mocht een buitenstaander benoemd worden. Het was toegestaan (zowel uit de familie als daarbuiten) een geschikte geestelijke te benoemen, die nog geen priester was. Totdat hij priester gewijd werd, moest dan de functie van cantor worden waargenomen door een geschikte priester tegen een gepaste vergoeding. De overblijvende inkomsten van de stichting mocht de jonge geestelijke dan gebruiken voor de bekostiging van zijn studie in noord-west Europa bijvoorbeeld (uitdrukkelijk genoemd) Parijs, Leuven of Keulen. Hij mocht echter niet gaan studeren 'ultra montes' over de bergen' en moest, zodra hij de leeftijd had, de priesterwijding ontvangen en zelf zijn functie in Oirschot komen uitoefenen.

De voorwaarde, dat de jonge cantor niet 'ultra montes' mocht gaan studeren, zal de lezer mogelijk bevreedden, maar is in de omstandigheden van die tijd goed te begrijpen. De bedoeling van de stichter was immers om zeker te stellen, dat de aangewezen cantor zijn taak persoonlijk zou uitoefenen. Indien de cantor echter ging studeren 'ultra montes' met name aan de bekende universiteiten van Italië zoals Bologna en Rome, kon hij gemakkelijk meer lucratieve functies verkrijgen dan de Oirschotse cantorij. Het was niet de bedoeling van de stichter om de carrièremogelijkheden van zijn familieleden te bevorderen maar juist de eredienst in de kerk van zijn geboortedorp.

Daarom moest de cantor bij het aanvaarden van zijn ambt ook een speciale eed

afleggen, dat hij de cantorij nooit zou ruilen tegen een andere functie zonder speciaal verlov van het kapittel en de collator. Ook moest hij bij die aanvaarding zweren, dat hij persoonlijk zou resideren en zijn functie uitoefenen en geen apostolisch indult of een andere 'titulus coloratus' zou gebruiken om zich aan deze bepalingen te kunnen onttrekken.

Bij de aanvaarding van zijn functie zou de cantor zoals de kanunniken het voor hen gebruikelijke intredegeld betalen.

In de stichtingsakte is ook opgenomen, zoals in de meeste dergelijke akten, dat de cantor zich stichtelijk moest gedragen en geen concubine of verdachte vrouw in of buitenshuis mocht hebben.⁴⁹⁾ In zijn codicil van 1491.04.20 had Engelbert als een wijze oude man dit nader gepreciseerd door als zijn bedoeling uit te spreken, dat de cantor zijn zuster of nicht als huishoudster zou hebben.⁵⁰⁾ Blijkens zijn (en ook onze historische) ervaring was dat in die tijd de enig veilige garantie voor de onderhouding van het celibaat.

De taak van de cantor

Aan de getijden, die door het kapittel gebeden werden in de kerk, en aan de dagelijkse hoogmis moesten in principe alle in Oirschot wonende geestelijken deelnemen. Dit waren dagelijks meerdere uren durende plechtigheden. De cantor had daarbij de leiding van de zang der geestelijkheid en diende zelf de moeilijkste passages voor zijn rekening te nemen.

In de stichtingsakte wordt bepaald, dat op alle grotere feesten - en dat waren er in die tijd heel wat - de cantor geassisteerd door de rector van het altaar van het H.Kruis en de rector van de Latijnse school speciaal het zingen van de antifonen en het intoneren van de psalmen moest verzorgen in de eerste vespers, de metten (en lauden), de hoogmis en de tweede vespers.

Naast de leiding van de zang had hij ook de taak om wekelijks twee Missen op te dragen, een op zondag en een bij voorkeur op woensdag, de ene week zo mogelijk ter ere van O.L.Vrouw en de andere week voor de zielerust van de stichter en diens familie.⁴⁹⁾

De inkomstenbronnen van de cantorij

Aan het einde van de stichtingsakte worden kort de door Engelbert van den Spijcker ter beschikking gestelde inkomstenbronnen van de cantorij opgesomd. Zij bestaan uit onroerende goederen, jaarpachten en -renten.⁵¹⁾

Als eerste wordt genoemd het belangrijkste bezit, de hoeve Mensfort onder Woensel, die door Engelbert gekocht was en waarbij hij later nog gronden had bijgekocht om ze aan deze boerderij toe te voegen. De grootte van deze boerderij wordt niet opgegeven en kan slechts gegist worden uit het feit, dat deze hoeve tijdens de inlijving van Nederland bij Frankrijk in beslag genomen werd en verkocht als een boerderij van 21 ha, voor Meierijsse begrippen een groot bedrijf, dat aan pacht een behoorlijk inkomen kon opleveren.⁵²⁾

Ook van de andere onroerende percelen wordt slechts in enkele gevallen de grootte opgegeven. Het waren de volgende: anderhalve bunder (= 2 ha.) beemd in Best gekocht van Henrick Aerts, een akker van zes en een half lopense 'dat Laer' in Best ook gekocht van Henrick Aerts, enkele aaneengelegen erven onder Heddel (Oirschot) in pacht bij Aert zoon van heer Jordaan van Geldrop, de Ackermansbeempt onder Verrenbest en een beemd van elf lopense 'den Doernkensacker' in Oirschot aan de Lerpt bij het huis van Elisabeth Harnismekers. De Ackermansbeempt onder Verrenbest komt het meest in aanmerking als het perceel dat later 'De Kantersche Velden' wordt genoemd, zoals beschreven door R. Rosier in het vorige nummer van *Campinia*.⁵³⁾

Blijkens dezelfde publicatie waren er later nog heel wat meer gronden in bezit van de cantorij dan de hier genoemde, hetgeen in overeenstemming is met de eindopmerking in de stichtingsakte, waarin wordt gememoreerd, dat Beertram van den Spijcker voor de cantorij nog beschikte over meerdere speciën en vorderingen, die hij in 'bona hereditaria' erfelijke goederen' zou beleggen.

Naast de onroerende goederen kreeg de cantorij nog de volgende jaarpachten: 1 mud rogge verschuldigd door Laurens Thomassen te Eindhoven, 1 mud rogge verschuldigd door Jan Cretzers te Eindhoven, 2 mud en 2 lopen rogge verschuldigd door Gielis Lucassen te Mensfort, 7 lopen rogge verschuldigd uit goederen van Willem van Audenhoven onder Best en Liempde, 11 lopen rogge verschuldigd door Jan Mey kuiper te Verrenbest, 3 mud en 7 lopen rogge verschuldigd door Goessen Thomassen te Best en 1 mud rogge verschuldigd door Gerard van der Hoeven te Best, tesamen 10 mud en 3 lopen rogge, en bovendien nog een jaarrente van 2 Rijns gulden verschuldigd door Peter Deurkens te Eindhoven.

Alles tesamen had de cantorij voor Oirschotse begrippen een behoorlijk inkomen.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat de oprichting van de Oirschotse cantorij een specimen was van de zorg die de mensen van de vijftiende eeuw hadden voor een stijlvolle uitoefening van de eredienst, die door een relatief groot aantal geestelijken namens de christelijke gemeenschap aan God werd gebracht. Zoals in vele dergelijke stichtingen probeerden de stichters garanties in te bouwen voor een goede naleving van hun opzet en tegen cumulatieve van beneficiëes en overtreding van de celibaatsplicht. Tegelijkertijd heeft Engelbert van den Spijcker met geduld en diplomatiek overleg getracht om voor Best te bereiken, dat daar ter plaatse zo ruim mogelijke kerkelijke service zou worden geboden.

NOTEN

1. A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 215-227.
2. Frenken, Documenten, blz. 176 en 218 e.v. onderscheidt slechts twee codicillen. Hierop zal ter plaatse worden ingegaan.

3. Oirschots schepenprotocol van 1508 A, fol. XIII; 1509 A, fol. XXXVIII^{vo}
4. Zie de titelbladzijden van de schepenprotocollen der betreffende jaren.
5. Oirschots schepenprotocol van 1477, fol. 3; 1482, fol. 13.
6. Oirschots schepenprotocol van 1485, fol. 21.
7. Oirschots schepenprotocol van 1512 A, fol. V^{vo}; 1513 B, fol. IV^{vo}.
8. Frenken, Documenten, blz. 216: 'Acta fuerunt in scalgiata domus residentie prelibati domini Wihelmi Arnoldi decani
9. Dr. J.W.M. Peijnenburg, 'De cantorij van Oirschot', in *De comme geopend*, Eindhoven 1983, blz. 61-70.
10. Frenken, Documenten, blz. 218: 'Noluit tamen idem testator eosdem suos executores ad ulteriora exsolvenda arctari preterquam de rebus et bonis ac debitis et creditis suis predictis ad ipsos contigerit pervenire'.
11. Frenken, Documenten, blz. 217: 'atque etiam illa quae debitis suis et legatis solutis superesse contigerit, honesto viro Beertkino, filio fratris ipsius testatoris, quorum dispositionem et distributionem eidem dumtaxat presentium tenore commisit atque committit, tradent
12. Frenken, Documenten, blz. 217: '... eorum fidei commisit et plenariam dedit auctoritatem ut de bonis et rebus ac debitis et creditis universis ipsius testatoris post obitum suum relinquendis etiam in quibuscunque locis consistentibus **diocesi tamen Leodiensi dumtaxat excepta ...** se intromittant
13. Frenken, Documenten, blz. 217: '... diocesi tamen Leodiensi dumtaxat excepta, ubi de nonnullis bonis disponendi plenariam sibi reservavit et presentium tenore reservat potestatem
14. Frenken, Documenten, blz. 217: 'Item voluit idem testator, quod si ipsum imposteum ... per scripturam manus sue proprie etiam nulla sollempnitate iuris adhibita et absque testibus aut coram notario vel presbytero et testibus vel coram duobus testibus quiquam specialiter disponere contingat quod talismodi dispositio et ordinatio perinde valeant acsi in presenti instrumento inserte forent
15. Frenken, Documenten, blz. 216: '... ego notarius instrumentum publicum ... ad manus meas recepi, aperui ibidemque contenta inibi necnon in tribus aliis papiri foliis eidem littere clause sive instrumento inclusis ipsis legi, publicavi et exposui'.
16. Frenken, Documenten, blz. 218: '... ex quo decrepitus sum et senio confractus, propositum meum fundandi in ecclesia matrici Sancti Petri in Oirschot unum officium ad instar cantorie in Beeck iure patronatus efficere non valeo.'
17. 'Ergo hoc perficiendum, exequendum et ad effectum deducendum committo Beertkino prefato nepoti meo
18. 'Ego, Engelbertus Spijcker iuxta potestatem michi in testamento meo reservata de bonis meis in Oirschot, Meyensvoert ac aliunde in diocesi Leodiensi relinquendis et disponendis eligo executores meum Beertkinum filium fratris mei Johannis ad exequendum testamentum seu uitimam istam voluntatem meam prout sequitur.'
19. Frenken, Documenten, blz. 219: '... in quantum executores cum decano et capitulo ibi concordare poterint sub forma eisdem oblata et per me ipsum proposita, videlicet quod ipsi redditus capelle et fraternitatis Sancti Odulphi incorporarentur et unirentur decanatu ...' De exacte inhoud van het voorstel zullen we later bespreken.
20. Frenken, Documenten, blz. 221: 'Scriptum per me Johannem Waelwijck, notarium, altera Servatii anno nonagesimo secundo. Ego, Engelbertus Spijcker, hanc clausulam ... ex ore meo conscribi feci ... In fidem et testimonium premissorum: Engelbertus Spijcker manu propria.'

21. Frenken, Documenten, blz. 176; Peijnenburg, Cantorij, blz. 62.
22. Frenken, Documenten, blz. 221: '... istam clausulam immutavi ex ore et de mandato domini mei decima nona die mensis maii presente Godefrido, nepote domini mei, anno nonagesimo secundo.'
23. 'Et quia impotens existens in corpore, licet corde robustus, sic istas clausulas sub-signavi signo meo parvo notariatus.'
24. 'Item volo, quod Johannes, minister meus, novis vestibus usque ad camisiam vestiatur, quia fideliter michi ministravit. Similiter neptem meam Agnetam, neptem sororis mee, vestiatur absque pecuniis sibi legatis. (foutieve constructie) Sic signatum et subscriptum: Johannes Duynordre.'
25. Frenken, Documenten, blz. 176; Peijnenburg, Cantorij, blz. 62.
26. Frenken, Documenten, blz. 226. De akte formuleert de oprichting aldus: 'Nos igitur, decanus et capitulum huiusmodi cantoriam, sicut prefertur, de nostris consensu et voluntate in pretacta nostra ecclesia fundatam, erectam et dotatam, in perpetuum ecclesiasticum officium ereximus et erigimus per presentes.'
27. De beschrijving van de historische context is goeddeels gebaseerd op mijn publicatie 'Een parochie in wording: Best 1437 - 1553', in *De comme geopend*, blz. 34-59. De beginperiode zullen we kort samenvatten. Voor uitgebreider informatie daaromtrent zij naar het genoemde artikel verwezen.
28. R.A.N.B., A.K.O., 1 166, nr. 14. Frenken, Documenten, blz. 234-237.
29. Samengevat in 13 punten: Lijten, Een parochie, blz. 37.
30. Lijten, Een parochie, blz. 39 voor uitgebreide argumentatie.
31. Oirschots schepenprotocol van 1471, fol. 5°.
32. Frenken, Documenten, blz. 255-258. J. Lijten, 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500', in *Campinia jrg. 17* (1987), blz. 5-30, m.n. blz. 16 e.v. en 21 e.v.
33. Frenken, Documenten, blz. 258; Lijten, Kapittelstatuten, blz. 23.
34. Frenken, Documenten, blz. 218. Zie de tekst in noot 16.
35. Frenken, Documenten, blz. 219: 'Etiam placet michi, in quantum executores cum decano et capitulo ibidem concordare poterint sub forma eisdem oblata et per me ipsum proposita, videlicet quod ipsi redditus capelle et fraternitatis Sancti Odulphi incorporarentur et unirentur decanatu auctoritate apostolica vel ordinaria expensis vicinorum de Best et Aerle et quod decanus tunc teneret duos (er staat foutief: dominos) capellanos amovibiles, qui equaliter participarent et unus moraretur in Oerschot et alius in Best en quod illi de Aerle et Best tunc haberent omnia sacramenta ecclesiastica demptis baptismo et sepultura.'
36. Oirschots schepenprotocol van 1495, fol. XXX°.
37. R.A.N.B., A.K.O., 1 166, nr. 25. Frenken, Documenten, blz. 183.
38. Lijten, Een parochie, blz. 41.
39. Deze overval is enkel bekend uit de akte van dagvaarding, bewaard in R.A.N.B., Archief der Heusdense Cisterciënserkloosters Mariënkroon en Mariëndonk, inv. nr. 47, gepubliceerd in *Campinia jrg. 11* (1981), blz. 33-42, met vertaling. Dat zij voor de hulprechtbank in Diest werden gedaagd, hangt samen met het Brabantse privilege 'de non evocando', dat inhield, dat een onderdaan van Brabant niet voor een rechtbank buiten Brabant gedaagd kon worden. Daarom had de bisschop van Luik een hulprechtbank (op dat moment) in Diest binnen het hertogdom Brabant.
40. R.A.N.B., A.K.O., 1 166, nr. 29. Frenken, Documenten, blz. 183.
41. Zie de tekst hiervan in noot 26.
42. Frenken, Documenten, blz. 222: '... iuxta formam et tenorem cantorie pridem in

- ecclesia de Beecke per quondam venerabilem virum dominum et magistrum Gisbertum Back fundate et dotate
43. Peijnenburg, De cantorij, blz. 63.
 44. Frenken, Documenten, blz. 230, 237, 242 en 245, in welk laatste geval de term 'beneficiën' wel gebruikt wordt.
 45. Frenken, Documenten, blz. 190.
 46. Frenken, Documenten, blz. 223, alinea 2.
 47. Frenken, Documenten, blz. 176; Peijnenburg, De cantorij, blz. 62.
 48. Frenken, Documenten, blz. 224: 'Item si contigerit aliquo tempore futuro, quod heres et possessor domus et aliarum hereditatum predictarum puta patronus dicte cantorie esset personaliter clericus sufficiens ad obtinendam ipsam cantoriam, poterit dum eadem vacaverit ad eandem promoveri, immo erit preferendus si hoc optaverit, ita videlicet quod tunc ipse resignet pretactam domum cum camera et suis attinentiis unacum iure patronatus proximiori heredi de consanguinitate predicta et tunc per eundem possessorem domus tamquam patronum nobis ad dictam cantoriam presentabitur
 49. Frenken, Documenten, blz. 224 e.v.
 50. Frenken, Documenten, blz. 219.
 51. Frenken, Documenten, blz. 226.
 52. Peijnenburg, De cantorij, blz. 65.
 53. R. Rosier, 'De Kantersche velden in Best', in *Campinia jrg. 23* (1993), blz. 171 e.v.v.

II. EEN BLAUWTJE LOPEN IN OERLE IN 1694

door J. Stalpers

Peter Jan Wouters Heeren uit Oerle dong naar de hand van Elysabeth Peter Hensen. Zij voelde wel voor hem, maar toen ze al trouwbeloften gemaakt hadden wilde Elysabeth van hem af. Wat de beide geliefden scheidde is onbekend. De akten in RA Oerle 293 f 332-334 van 11.2.1695 geven daarover geen uitsluitel. Wel tonen ze aan dat zo'n verbreking van een verloving niet zonder slag of stoot ging.

Peter heeft zijn vriend Cornelis Hendrick Sledden uit Veldhoven gevraagd voor schepenen van Oerle te willen getuigen dat hij het niet is die de verloving verbroken heeft. Hij verklaart dat een aantal mensen onder wie Peter Heeren en Elysabeth bij hem thuis op 28 november 1694, de zondag voor St. Andries, hebben zitten drinken. Daarna vraagt Elysabeth hem of hij even van de kamer wil gaan omdat zij iets tegen Peter moet zeggen. Even later komt Elysabeth weer uit de kamer en verlaat het huis. Cornelis gaat dan naar Peter en vindt op de grond een opgevouwen papiertje, dat na opening een gouden trouwring blijkt te bevatten. Daarin staan gegraveerd de letters E.P.H. wat blijkbaar staat voor Elysabeth Peter Heeren. Hij wil die ring aan Peter geven, maar die zegt: "Ten is mijnen ring niet meer, geef hem aan Elysabeth". Als Cornelis daags daarna Elysabeth de ring weer wil geven wijst zij die af en zegt dat Peter Heeren die ring in haar boezem had gestopt en dat zij Cornelis daarom had gevraagd even van de kamer te gaan. Maar, zo getuigt Cornelis, hij weet zeker dat Peter Jan Heeren "sijn handen noyt so langh hij op de camer was bij, aen oft omtrent Lysbeths boesem en heeft gehat".

Ook Peter Heeren getuigt. Hij verklaart verloofd te zijn met Elysabeth en daarom een trouwring te hebben gegeven, die zij heeft geaccepteerd. Hij van zijn kant heeft van haar gekregen een "ongestempelden 28 penn." Hij veronderstelt dat zij door slechte raad van gedachte veranderd is en met een ander wil gaan trouwen. Hij verzoekt de secretaris Ericus Duytz om de eventuele proclamatie van zo'n huwelijk van Elysabeth met iemand anders op te houden tot de zaak van zijn ondertrouw geheel is afgewerkt. Hij stelt de trouwring en de "28 penn." in handen van E. Duytz.

Peter Heeren komt deze gebeurtenis vrij snel te boven. Hij gaat naar Eindhoven en trouwt daar voor dominee en pastoor op 2.12.1696 Jacoba Somerdijckx, gedoopt 11.11.1679 te Eindhoven, dochter van Jacob Somerdijcks en Anna Gijsberts. Zij is een zuster van Maria Somerdijckx, die een half jaar eerder te Eindhoven met zijn broer Jan Baptist Heeren is getrouwd. Peter en Jacoba krijgen tussen 1698 en 1707 zeven kinderen. Het gezin woont in 1697 op de Demer, in 1705 in het huis het Morrinneke aan de Rechtestraat en in 1722 koopt hij een huis aan de markt. Peter overlijdt september 1723 te Eindhoven. Zijn kinderen erven van hun grootmoeder het huis de Lakay aan het Bagijnhof.

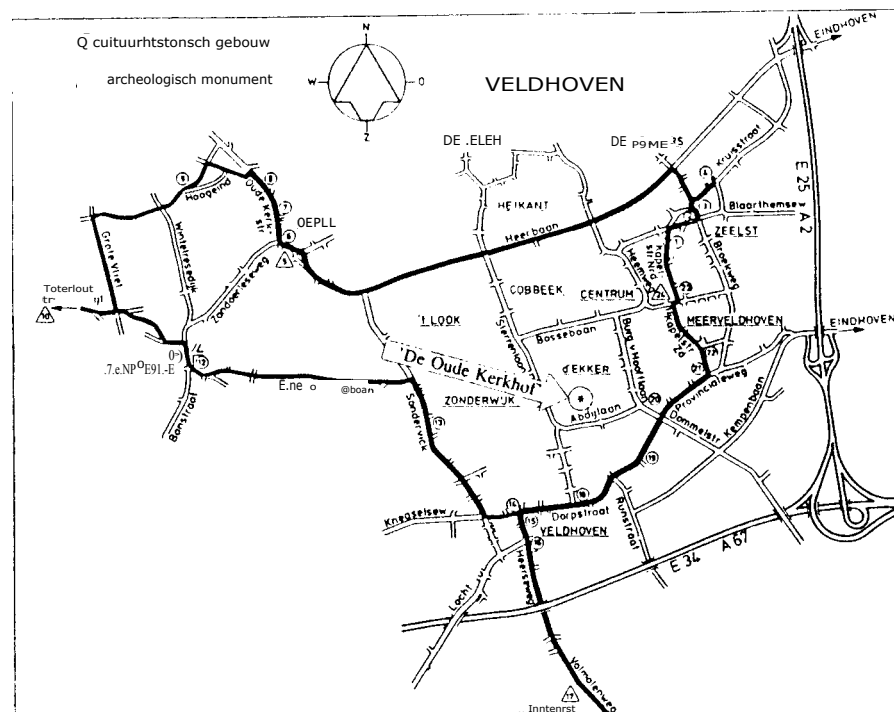
Blijven de vragen: heeft Peter een huwelijk willen forceren of is Elysabeth inderdaad van gevoelen veranderd? En wat betekent "ongestempelden 28 penn"?, een gezegelde brief, waarop het huwelijk moet worden betekend?, een soort symbool van huwelijksbelofte van de zijde van Elysabeth? En wat is gebeurd met Elysabeth Peter Hensen. In Veldhoven is geen huwelijk van haar te vinden.

III. ARCHEOLOGISCHE VERKENNING NAAR DE PAROCHIEKERK VAN ZONDERWIJK(-VELDHOVEN)

door Jacq. F.C.M. Bijnen

INLEIDING

In het tijdsbestek van 26 oktober - 10 november 1992 is de hervormde begraafplaats op het terrein van 'De Oude Kerkhof', gelegen in de wijk d'Ekker te Veldhoven, geruimd (zie afbeeldingen 1 en 2). Het betrof het perceel dat eigendom was van de Hervormde Gemeente Veldhoven. Deze dodenakker maakte deel uit van het parkje, dat wordt begrensd door de wegen Schotelmansstraat - Oude Kerkhof - Ceciliastraat. In 1978, toen de burgerlijke gemeente van Veldhoven de algemene begraafplaats 'De Hoge Boght' in gebruik nam, besloot de kerkeraad het begraven op 'De Oude Kerkhof' te beëindigen. Een uitzondering maakte zij nog voor de overledenen van wie de echtgeno(o)t(e) daar reeds begraven was. De laatste bijzetting vond plaats in december 1985. Nadien kwam de kerkeraad met het gemeentebestuur overeen deze begraafplaats definitief te sluiten en het perceel over te dragen aan de gemeente Veldhoven.

Afbeelding 1. Ligging van de begraafplaats 'De Oude Kerkhof'. In de jaren '50 is dit perceel geheel ingesloten door woningbouw van de nieuwe wijk d'Ekker.

Wegens de te verwachten hoge kosten voor het onderhoud van de in onbruik gestelde begraafplaats en ter voorkoming van vernielingen, kwamen beide partijen overeen de stoffelijke resten over te brengen naar de algemene begraafplaats. Daarna zal door de gemeente het perceel worden opgenomen in het openbaar parkje.

Bekend was dat op het hiervoor bedoelde terrein, eertijds, tot in de eerste helft van de vorige eeuw, een kerkgebouw stond. Verder was er tot 1904, op een (ander) deel van dit terrein, een R.K. kerkhof en gedurende een groot aantal jaren ook nog een algemene begraafplaats. Omdat tijdens de uit te voeren grondwerkzaamheden bij het ruimen van de graven op het protestantse deel van dit terrein bodemsporen zouden kunnen worden aangesneden van het voormalige kerkgebouw, verzocht de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven aan het gemeentebestuur om tijdens die werkzaamheden aanwezig te mogen zijn voor het doen van waarnemingen naar mogelijk aan te treffen bouwsporen. Op dit verzoek is door het gemeentebestuur positief gereageerd.

Een en ander leverde een aantal waarnemingen op, die, aangevuld met nadien aangesneden bouwresten in het andere deel van het terrein, het mogelijk maakten, dat -globaal- het grondplan van de oude kerk kon worden gereconstrueerd.

In het hiernavolgende beschrijven we het resultaat van deze archeologische waarnemingen. Vooraf geven we, in kort bestek, een beschrijving van de opgespoorde (bouw)historische bijzonderheden met betrekking tot dit kerkgebouw. Het geheel sluiten we af met een aantal conclusies en een aanbeveling.

(BOUW)HISTORISCHE GEGEVENS MET BETREKKING TOT HET KERKGEBOUW

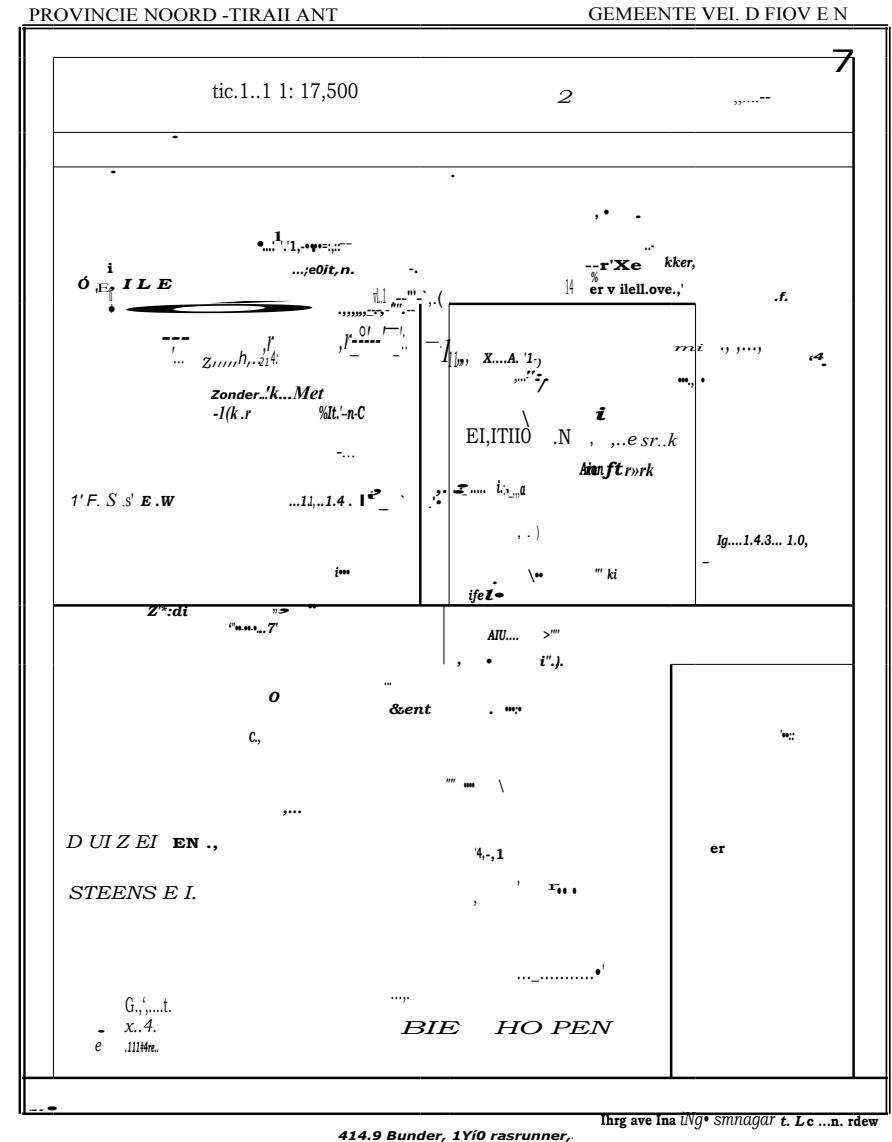
1240-1290 Kerk van Zonderwijk in handen van Postel

De oudste bekende specifieke documentatie betreffende de kerk van Zonderwijk (-Veldhoven) vinden we in het archief van de abdij van Postel, dat tot 1621 een priorij was van de moederabdij Floreffe (België). In december 1240 betuigde het kapittel van Oirschot zijn instemming met de overdracht door Godefridus van Zonderwijk van de grond, die hij van het kapittel in erfpacht had, aan het klooster van Postel.!

In het tijdsbestek tussen november 1245 en oktober 1281 kocht Postel delen van de inkomsten (de tienden) van de Zonderwijkse kerk.²⁾ In 1290 vindt de overdracht aan Floreffe(Postel) plaats van het patronaatsrecht (= recht van voordracht ter benoeming van de pastoor).³⁾

1540: Brand in de kerk

Het oudste bericht dat ons iets vertelt over de bouwhistorie van de kerk die eens stond op het terrein dat wij nu 'De Oude Kerkhof' noemen, gaat terug tot 1540. Dat jaar, in de nacht van 8 januari, brak er brand uit in de kerk. Hierbij gingen documenten en kostbaarheden, geborgen in een kist in de kerk, verloren.⁴⁾ Om

Afbeelding 2. Op de oudste betrouwbare kaart, van J. Kuijper (1866), gebaseerd op de eerste kadastrale kaarten, is te zien, dat de kerk van Zonderwijk, op de kaart aangeduid met 'kerkhof', niet in geconcentreerde bebouwing lag maar aan een kruispunt van verbindingswegen.

de kosten van herstel te kunnen betalen zal het dorpsbestuur een financiële bijdrage hebben gegeven, waarvoor het een lening is aangegaan. Want in 1571

bestond er nog een jaarlijkse last op de ingezetenen vanwege 'gewonnen' geld ... *doen die kerk van Sonderwijk verbrand was.*⁵⁾

1648: Het kerkgebouw in handen van de gereformeerden

Na de Vrede van Munster (1648) bepaalden de Staten-Generaal dat de kerkgebouwen van de rooms-katholieken gesloten moesten worden. Overtreding hiervan zou een boete van duizend gulden kosten. De sleutels van de kerken en torens moest men zonder protest overhandigen aan de koster van de gereformeerde religie. Het gebouw, staande in de akkers van Zonderwijk, kwam ter beschikking van de gereformeerde gemeente van Veldhoven(-dorp). Omdat het aantal geloofsgenoten van deze gemeente slechts gering was, werden de gereformeerden van Veldhoven gecombineerd met hun geloofsgenoten van Blaarthem-Gestel. De combinatie Veldhoven-Blaarthem-Gestel ging bij toerbeurt zijn diensten houden in het kerkgebouw van Veldhoven en in dat te Blaarthem. Deze situatie bleef tot in 1798.

De katholieken van de Caecilia-parochie van Veldhoven mochten na 1672 opvallend een gebedshuis bezitten, een zogenaamde schuurkerk. Deze kwam te staan in het centrum van de bewoning, in de volksmond de 'Straat', ter hoogte van het tegenwoordige hotel-café d'Auw Loop, in de hoek Kromstraat-Dorpstraat.

1798: Het kerkgebouw weer in handen van de katholieken

In 1798 kwam er door een nieuwe staatsregeling verandering in het gebruik van de kerken. Eén van de artikelen uit deze staatsregeling schreef onder andere voor, dat alle kerkgebouwen van de voormaals heersende kerk moesten worden overgelaten aan de beschikking van het plaatselijk bestuur, dat dan door het volgen van een voorgeschreven procedure de juridische eigenaar van het kerkgebouw kon aanwijzen. In de praktijk betekende dit, dat de geloofsgroep met het grootste aantal leden het recht van 'naasting' (= inbezitneming) van de kerk had, onder uitkering van een evenredige vergoeding aan de minderheid. De torens zouden echter eigendom blijven van de burgerlijke gemeente. Deze torens, met de erin hangende klokken, dienden een algemeen belang. De klokken moesten de inwoners in kennis stellen van bijzondere gebeurtenissen zoals plechtigheden, feesten, alarm, brand, naderend onheil en rampen.

In onze streken kwamen de hiervoor in aanmerking komende kerken, doordat de gereformeerden meestal veruit in de minderheid waren, weer in handen van de katholieken.

Toepassing van deze regeling verliep in Veldhoven in goed overleg tussen de beide kerkgenootschappen. Op 16 oktober 1798 stelde de presidentschepen van Veldhoven, Jan Somers, diaken Wouter Holleman in kennis van het voornemen van de katholieken van Veldhoven de kerk ingevolgde de nieuwe regeling te naasten. Voorgesteld was in commissieoverleg tussen beide kerkgenootschappen te onderzoeken of een schikking of accoord zou kunnen worden getroffen. De kerkeraad

bleek niet ongenegen daaraan te voldoen en machtigde diaken Holleman om in het overleg een aantal wensen in te brengen. Hij stelde voor de grote kamer van de pastorie waarin de predikant woonde, te bestemmen voor de erediensten van de gereformeerden en hiervoor de benodigde stoelen en banken uit de kerk beschikbaar te stellen. Tevens stelde hij voor, dat de katholieken de vloer in de kerk wel zouden mogen ophogen, maar dat zij de graven die in de kerk lagen, niet zouden roeren. Alle door hem ingebrachte punten zijn in het contract van toewijzing van het kerkgebouw opgenomen. Op 3 november 1798 tekenden de partijen de overeenkomst.

De katholieke parochie van Veldhoven, die nu weer eigenaar was van het kerkgebouw, ging er echter geen gebruik meer van maken. De kerk was in een te vervallen toestand. Daarbij kwam nog dat de Franse troepen in 1794 grote vernielingen aan het gebouw hadden aangericht. Bovendien was het kerkgebouw, door zijn ligging in de akkers, ver buiten de bewoning komen te liggen doordat deze zich in de voorbije 150 jaar sterk had ontwikkeld rond de Kromstraat en de Broek (de tegenwoordige Dorpstraat). Ook hadden de katholieken daar hun (schuur)kerk gebouwd, zodat het opnieuw betrekken van de kerk in de akkers alleen maar ongemak met zich mee zou brengen.

1815: De afbraak van het schip en het koor

Het dorpsbestuur van Veldhoven schreef op 25 mei 1809 in antwoord op een vraag naar de toestand van kerkgebouwen aan de Landdrost van Brabant onder andere: dat de kerk van Veldhoven *onbruikbaar en bijna irreparabel* was.⁶⁾ Uit een later (in 1829) ingediend rekest blijkt, dat de afbraak van de kerk noodzakelijk en zijdelings bevolen was, omdat het gebouw: *zodanig ontzet en bouwvallig* (was), *dat ook de ruimste maat van reparatiën daar aan ten koste gelegd deszelfs instorting niet zoude hebben kunnen weerhouden*. Op 12 december 1814 kreeg het parochiebestuur autorisatie van het gouvernement van de provincie Noord-Brabant de kerk af te breken onder verplichting in de opening tussen kerk en toren een sterke muur te doen maken.⁷⁾ Het een en ander is in 1815 uitgevoerd. Het afbraakmateriaal van de bouwvallige kerk, leien, steen, ijzer, houtwerk etc., bracht circa f 1300,- op. Van dat geld werd een rieten dak gelegd op de schuurkerk aan de Kromstraat, kocht men voor in het torentje van deze kerk een nieuw luidklokje van 147 oude ponden en werd het gebouw van binnen en van buiten geveerd en gewit.⁸⁾

1834: Afbraak toren

De bouwkundige staat van de toren, die eenzaam achterbleef temidden van de akkers, moest nodig worden verbeterd. Het gemeentebestuur reserveerde hiervoor gelden op haar jaarlijkse begroting, maar schoof de uitvoering van de werkzaamheden voor zich uit. In 1821 verzocht en verkreeg het autorisatie om de reparaties aan de toren uit te stellen.⁹⁾

Op 17 februari 1834 sloten het gemeentebestuur van Veldhoven-Meerveldhoven en het kerkbestuur van de Caecilia-parochie te Veldhoven een akkoord, waarin

zij onder meer overeen kwamen, dat het gemeentebestuur aan het kerkbestuur de toren met één van de twee daarin hangende klokken (de kleinste) voor f 150,- afstond, onder bepaling dat de toren op kosten van het kerkbestuur zou worden afgebroken en dat de vrijkomende materialen ten goede zouden komen aan de nieuw te bouwen kerk.¹⁰⁾ (De andere klok is toen door het gemeentebestuur voor f 754,85 verkocht aan de St. Jan van Den Bosch. Zij zou later bij het luiden gebarsten zijn.) Het kerkbestuur zou het afbraakmateriaal ten spoedigste moeten wegvoeren, het kerkhof behoorlijk effen maken en er voor zorgen dat de graven ongeschonden bleven. In het akkoord was ook nog geregeld, dat het kerkbestuur de nieuw te bouwen kerk zou voorzien van een toren met daarin twee luidklokken, en, dat het gemeentebestuur het recht verkreeg in zaken van algemeen belang gebruik te maken van de klokken. Voorts regelde de hervormde gemeente met het gemeentebestuur contractueel dat zij bij begraven van haar doden de klokken in de toren van de katholieke kerk mocht luiden.")

In april 1834 begon men met de afbraak van de toren. Deze afbraak was voor f 130,- aangenomen door Martinus Kluitmans uit Eindhoven. Hij werd bij de afbraak geholpen door vele gratis arbeidskrachten. Van de afbraak van deze toren verdwenen 1500 vrachten steenpuin en 65.000 stenen in de fundering van de in het dorp nieuw te bouwen kerk (de voorganger van de huidige Caecilia-kerk).

In een brief, van 31 mei 1971 uit Den Haag aan de toenmalige streekarchivaris W. Klaasen, beschrijft drs. H. Moeskops, oud-Veldhovenaar, enkele aan hem mondeling overgeleverde gebeurtenissen, die zich tijdens de afbraak afspeelden.¹²⁾ We citeren hieruit: *In de voet van de toren werden de stenen geleidelijk weggehakt en door houten balken vervangen. De bedoeling was om dit hout in brand te steken en aldus de toren te laten instorten. Deze operatie is echter niet volgens plan verlopen. Toen de werkzaamheden zover waren gevorderd dat de toren geheel of nagenoeg geheel door hout werd geschraagd en derhalve het ogenblik van het in brand steken van het hout was aangebroken stortte de toren voortijdig in. Dit gebeurde echter gelukkig tijdens de schafttijd, zodat er geen slachtoffers vielen. Pastoor Gerardus Verhoeven was hierbij met zijn onafscheidelijke hond aanwezig. Toen de toren instortte, zou hij - niet terstond zijn hond ziende - hebben uitgeroepen: "Waar is mijn hondje?"*

Het transport van de stenen van de afgebroken toren naar de kom van het dorp geschiedde doordat de bewoners van Veldhoven een keten vormden van de oude kerkhof naar het dorp en aldus de stenen van hand tot hand doorgaven.

Van de oude toren verhuisden mee naar de nieuwe kerk een klok van ruim 300 kg (zie afbeelding 3), het kruis op de toren en wat hout en leien. (De tweede klok die in de nieuwe toren kwam te hangen was afkomstig uit de schuurkerk.) De verdere afbraak werd verkocht voor f 964,25.¹³⁾

KADASTRALE GEGEVENS

Het perceel waar eertijds deze kerk stond, staat aangegeven op het minuutplan

Afbeelding 3. In 1801 werd een oude klok uit de toren gehaald en vergoten tot een nieuwe met een gewicht van 340 kg en een diameter van 82 cm. Dit werk, inclusief het weer terughangen in de toren, was uitgevoerd door Henricus Petit uit Aarle-Rixtel, tegen betaling van 336 gulden.¹⁴⁾ Tijdens de tweede wereldoorlog heeft men deze klok, die in de toren van de Caecilia-kerk hing, verstoppt, waardoor omsmelting door de Duitse bezetter kon worden voorkomen.

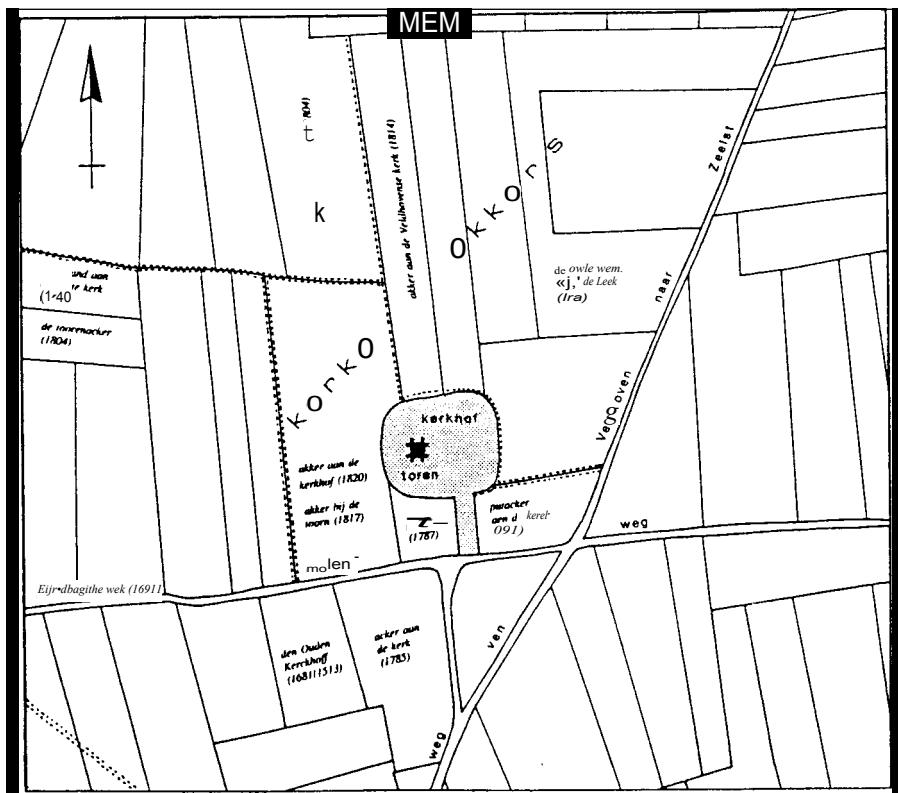
Vanwege een scheur verloor de klok eind 1991 haar functie.

Als gedenkteken aan de oorlog 1940-1945 kreeg de klok op 2 mei 1992 een ereplaats in een speciaal hiervoor gebouwde klokkestoel, die staat aan de Kleine Dreef tegenover de Klokdijk. De tekst op de klokwand luidt: DOOR MIJN GELUYD MAAK IK BEKENT DEN GODSDIENST EN HET LEEVENSEYNT. (Foto: Johan Baselmans, Veldhoven. April 1992.)

van het kadaster uit 1832. De feitelijke metingen voor Veldhoven zijn door de landmeter van het kadaster in 1826 uitgevoerd. Zeer uitzonderlijk en als bij toeval zijn van deze werkzaamheden nog een aantal schetsen met maten (kladschetsen in het veld gemaakt) in het archief van het kadaster aanwezig.¹⁵⁾ Hierop staan, hoewel moeilijk te ontcijferen, de maten van het kerkterrein en van de er toen nog staande toren ingeschreven.

Van deze schetsen vervaardigde de landmeter op zijn kantoor op schaal de eerste officiële minuutplannen, waar alle perceelsgrenzen, gebouwen en wegen op staan getekend (zie afbeelding 4). Gelijktijdig met het vervaardigen van deze kadastrale kaarten werd ook in een afzonderlijk register de aard en soort van gebruik van de grond, de oppervlakte en de eigenaar genoteerd. Ook kregen alle percelen een nummer. Bij overdrachten van de grond aan een nieuwe eigenaar bleef het kadastraal nummer ongewijzigd, dit nummer werd veranderd als de afmetingen van het perceel wijzigden.

Bij overdrachten van de grond in de tijd van vóór het kadaster gaf men elk perceel meestal aan met een naam (toponiem). Deze toponiemen koos men vaak naar aanleiding van de vorm van het perceel, de grondkwaliteit, het gebruik of de naam van een vroegere eigenaar. Op de minuutkaart van het kadaster hebben we de veldnamen die konden worden opgespoord en die in relatie staan tot het kerkperceel met het jaar van de eerste vermelding genoteerd¹⁶⁾ (zie afbeelding 4).

Afbeelding 4. Kadastrale situatie uit 1832, naar het minuutplan van het kadaster. Fragment van: Gemeente Veldhoven, sectie A, schaal: 1:2500. De op deze fragmentkaart aangegeven, m.u.v. het kerkhof, waren alle in gebruik als bouwland.

BEGRAAFPLAATS 'DE OUDE KERKHOF'

De geschiedenis van het kerkterrein is nauw verbonden met de begravingen die er plaats vonden. Van oudsher werden de doden begraven op het kerkhof grenzend aan het plaatselijk kerkgebouw. De voornaamste ingezetenen kochten veelal een laatste rustplaats in de kerk. De 'kerkrechten' voor begraven onder de kerkvloer waren aanzienlijk hoger dan voor een graf op het kerkhof. Waarschijnlijk zijn in de kerk van Veldhoven in de periode 1648-1798 zowel beter gesitueerden katholieken als gereformeerden begraven.

Toen in 1798 dit kerkgebouw naar de katholieken terugging, legde het dorpsbestuur contractueel vast, dat voortaan niet meer in deze kerk zou worden begraven. Het kerkhof bleef in gezamenlijk bezit van de beide kerkgenootschappen en wel ieder voor de helft en onverdeeld. In onderling overleg begroeven de beide geloofsgemeenschappen hun doden gescheiden.

INHOUDSOPGAVE

REGISTER

1993

Gebruikte afkortingen:

burg.	burgemeester	schoolm.	schoolmeester
e.v.	echtgenote van	secr.	secretaris
Oi.	Oirschot	top.	toponiem
past.	pastoor	wed.	weduwe
pres.	president	weth.	wethouder
rentm.	rentmeester	wnd.	waarnemend

INHOUDSOPGAVE 23e JAARGANG 1993

Archiefoverzicht Streekarchief regio Eindhoven, rayondepot Oirschot	85-104
Bijnen, Jacq.	
— Archeologische verkenning naar de plaats waar de standerdmolen van Oerle voor 1462 stond	22- 31
— De luidklokken in de St. Jan van Oerle	76- 79
— Buurtschap 'De Hut'	184-189
Lijten, drs. J.P.J.	
— Het ontstaan der schuttersgilden op het platteland van Noord-Brabant deel II	4- 21
deel III	52- 58
deel IV	116-128
— Oirschot en de Beerzen	42- 48
— De verhouding van het Oirschotse kapittel tot de onderhorige parochies	156-170
— De bestuursorganisatie van Oirschot	180-183
— Kempische curiosa: 22. Een Oirschotse componist in Rome, Christiaan van der Ameyden	32- 33
23. Milieubewustzijn in 1530	73- 74
24. Een Oirschotse kanunnik vermoord in 1415	137-138
25. Wijze regelingen	190-191
Mijland, Jacq.	
— Het landgoed Kinderbosch; een ontginning op "Boxtel's" gebied	59- 66
— De Hervormde Gemeente Oirschot ten tijde van predikant J.D. Bloemen (1834-1844)	108-115
Neggers, A.C.M.	
— Het dorp Tongelre in de zomer van 1702	143-151
Rosier, R.	
— De Kantersche Velden in Best	171-173
Run, A. van	
— Zeelst 1832: eigenaren van de percelen in de kom	174-178
Sande, G.H. van de	
— Kwartierstaat van Gerardus Henricus van de Sande	129-135
Scholten, C.	
— Huizen en hun bewoners te Oirschot van de zeventiende tot de twintigste eeuw:	
69. Dirk van Ameydenstraat 8 (Den Haspel)	80- 84
70. Rijksluisstraat 20	139-142
71. Rijksluisstraat 43 (voorm. synagoge)	192-196
Teurlincx, H.	
— Genealogie Stans	67- 71
— Genealogie Somers (aanvulling)	72
Verweij, drs. M.	
— Enkele spelereijen van Jodocus de Weerdt in het Oirschots archief	34- 40
Diversen:	
— Boekaankondigingen/mededelingen: * De standerdmolen van Oerle	41
* Literatuuroverzicht Veldhoven	75
* rectificatie gen. Stans	136
* Rederijkersgilde Sint Katrien	136
* Het Thema Tobias	179

A

Aa, A. van der	59
Aalst	43-45
Aarle-Rixtel	14,77,161
Achel, Ghevardus van	138
Ackerman, Godevaert —, schepen van Oirschot	138
Adriaen, Theunis	145
Adrianahoeve, Boxtel	62
Aerts, Hendrick Jan	145
Aerts, Jenneke Jan	145
Aerts, Peter	145,149
Aerts, Theunis	145
Akker, Josephus van den	62
Albrecht, aartshertog	34,36-38
Alphen, Francis van	145
Alphen, Gerrit van	145
Alphen, Jan Gerarts	145
Amerika	143
Ameyden, Aert van der	32
Ameyden, Aert (jr.) van der	32
Ameyden, Christiaan van der	32-33
Ameyden, Corstiaan van der —, kanunnik	32
Ameyden, Daniel van der —, collecteur	32
Ameyden, Jan van der —, deken van het kapittel in Eindhoven	32
Ameyden, Margriet van der	32-33
Ameyden, Peter van der (—, alias Peter in den Engel)	32
Amstel, Godefridus van —, rector Amsterdam	62,110
Andel, n.n. van	109
Andriesken, wed. Jan Reijnders	149
Andriessen, Hendrick	145
Anjou, Philippe d'	143
Anthonissen (Symons), Hilleken	44-45
Anton van Bourgondië, hertog van Brabant	137-138
Antwerpen	34,39
Antwerpen, Lieve Vrouwe kerk	32
Antwerpen, pensionaris van —, zie Jodocus de Weerdt	
Arnhem	55
Ashlone, n.n.	145
Asten	5,161
Audenhoven, Godefridus van —, wnd. past. van Wintelre	156-159,161-162,165,167
Azincourt, slag bij	137
B	
Baar, Josephus Nicolaas Hubertus Maria van —, burg. van Oirschot	193
Back, n.n. de —, rentm. van het kwartier van Kempenland en Oisterwijk	79
Bacx, Aleyt —, e.v. Daniel van der Ameyden	32
Baerschot, Peter Adriaens van	146

Baest, Anselmus van —, past. van Oirschot	137-138
Bakel	5,161
Banstraat, Oerle	23-24
Barneveld	66
Bartholomeus, (verm. Bartholomeus Honorius van Eersel), past. van Helmond	10
Beeckere, Thoonis	146,149
Beers	5
Beers, Henricus van	82
Beers, Jan van	82
Beers, Adriaen Joorden van	81,82
Beers, Peeter Adriaens van	82
Beersveld, gemeijnt	46-47
Beerzen zie Oost-, West- en Middelbeers	
Beijsens, Arnoldus H.	174
Beien, Henrick Henrickszoon	15
België	151
Bergen op Zoom, markies van	14
Bergen, Cornelis van —, heer van Zevenbergen	17
Bergeyk	43-45,120
Bergh, huis ten	56-57
Berkt (top. Oerle)	22
Best	42-43,161,163,171-172,181
Bestsche Heide, top.	172
Betuwe	115
Bijnen, Jacq.	116
Binnenweg, Zeelst	176,178
Blaarthem	5,43-45,144
Blaarthemseweg, Zeelst	174,178
Bladel	43-45,162-163
Blaerthems, Gijsbert	120
Blaerthems, Jan	124
Blanckers, Luijcas Wilbort	139
Blanckers, Wilbort	139
Blanken, Christiaan Maurits van	62
Blanken, Johannes Frederik van	62
Bless, H.J. —, past. van Oerle	
Blockers, Laurens	146
Bloemen, Johannes Dirk —, predikant in Oirschot	62,109-115
Bogers, Peter —, schepen van Oerle	79
Bont, A.C. de —, past. van Oerle	187
Boogers, Jan	176
Boom, Mathijs van den	146
Borghouts, Hendrick	146,151
Borkel	43
Bosch-hof, top. Boxtel	63-64
Bosch, L.J.	66
Bourbon, Lodewijk van —, bisschop van Luik	32,116-117,121,126
Boussem, boerderij	110
Boxtel	6,59-66
Boxtel, Lambert Lamberts van —, kleermaker	80
Boxtel, Lambertus van —, notaris in Oirschot	35-39,137

Brabant	108,151
Brabant, hertog van	42,54
Brabant, hertog van — , zie Anton van Bourgondië, Jan I, Jan II, Jan III, Karel V	
Braem, Hugo — , kapitteldeken van Sint Marie Utrecht	158
Bressers, Catharina	32
Bressers, Peter — , priester	32
Breugel	6
Breugel, Jan van	146-147
Broeck, Ten (top. Mierlo)	12
Broekweg, Zeelst	174
Bronstijd	28-29
Brouwer, Bernardus de — , touwslager	192
Brussel	47
Brussel, Jan van	176

C

Calis, Willem Aerde	148
Cantorij	171-172
Carlos II, koning van Spanje	143
Gasteren	43-45
Chaaam	59
Churchill, John — , hertog van Marlborough	143,145
Cleyn Tongelre	144
Colensoen, Wouter	138
Collschen molen	144
Coppens, Gerarden Gerart	60
Coppens, Heylwig Gerart — , e.v. Henrick Willem Santegodts	60
Coppens, Jan Jacob	80
Cornelis, Peter	147-148
Corstiaens, Freijs	148
Corstiaens, Jan	148
Couls, Arnoldus — , past. van Zonderwijk	118
Couwenberg, Jan — , pres. schepen van Oerle	79
Crecy	53
Cromstraet, Lambert in de	125
Crom, Danel de	138
Cuijten, Dirck	148

D

Damen, A. — , deken	79
Danen, Jan	125
Danen, Laureys	125
Dankers-van de Ven, mevr.	188
Delis, Jan	146
Denekamp	62
Deteker, n.n. — , mr.	112
Deurne	6,7,161
Diercx, Frans	124
Diercx, Jan	118,123
Diercx, Peter	124
Diercx, Thomas — , notaris	46
Diessen, Andries Janszoon van	32
Diessen, Barbara van	32

Diest (België)	5
Diest, Arnold van	5
Dijck, Evert van	110
Dijck, Willemijn Peters van e.v. Jan Jacob Coppens	80
Dirckx, Adriaen	146
Dirckx, Aert	146
Dirckx, Hendrick	146
Dirckx, Peter	146
Dirckx, Rogier	146
Dirckx, Thijs	146
Dirk van der Ameydenstraat, Oirschot	80
Docters, Allegonda — , e.v. Lazarus de Wit	193
Docters, Hartog	192
Docters, Izaak — , koopman	192-193
Doesburg	4
Dommel	144
Dommelen	43-44
Donck, Goyaert Stevens van der — , priester	73-74
Dormalen, Willem van — , schepen van Oirschot	138
Dorsingen, top. Boxtel	63
Doulce Memoire, koor uit Haarlem	33
Drunen	7
Duitse Rijk	33
Duitsland	143
Duizel	43-45

E

Eck, Jacob Cornelis Bernard van	196
Eckermans, Gerit Goyaertszoon	73
Eerde	7
Eerschot	12-13
Eersel	43-45,184
Eifelgebergte (Duitsland)	28
Eijckhoff, Frans van de	146,149
Eindhoven	7,43-45,57,143-144,150, 161,184,188
Eindhoven, deken van het kapittel — , zie Jan van der Ameyden	
Eindhoven, kapittel van	17
Eindhoven, kapittel van Sint Cathrien	32
Eliassoens, Gerit	118,123,125
Elkerzee	115
Ellaer, Godevaert van	138
Embrechts, Jacob	125
Engel, huis Den — , Oirschot	32
Engeland	143
Engeland, koning van — , zie Willem III	
Engelen, Peter Willem	124
Engelsbraken, Wouter van den	138
Erkel, Adriaan van	176,178
Ermelo	59
Esch-van Hout, Cl. van	56
Esch, Jan van — , rentmeester van de heer van Oirschot	56

Etten	8
Everaerts, Aert	125
Everaertssoen, Embrecht	125
Everaertssoen, Everaert Rutger	124
Evers, Frans — , koster van Zonderwijk	119
Eymberts, Goyaert	46
Eynde, Wouter van de	138

F

Filippijnen	143
Foec, Everardus	157
Franken, Austrasische	163
Franken, Petrus Cornelis veehandelaar	193
Frankrijk	151
Frankrijk, koning van, zie ook Lodewijk XIV	144
Frederik Hendrik	108
Frenken, A.M.	4,9-10

G

Gasthuisstraat, Oirschot	109
Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant	112-113
Gelderland	59
Geldrop	8,143-145
Geldrop, Jan van — , vorster	138
Geldrop, Joost Goorts van	146
Geldrop, Peter Goorts van	146
Gemert	9
Gemonde	9
Georgius van Oostenrijk, bisschop van Luik	116,121,126
Gerwen	143,145
Gerwen, Franciscus van	114
Gerwen, n.n. van	114
Gestel	5,9,44-45,144
Ghijssens, Henriette	62
Ghijssens, Pieter — , muntmeester	62
Ghijssens, Stephanie	62
Gilze	14
Goirle	9,16
Goirle, heer van — , zie Karel van Malsen	
Goorts, Gerard — , priester	119
Goorts, Gerit Jan	146
Goorts, Lucas	146
Goorts, Peter	146
Goossens, Gerard — , secr. van Oirschot en griffier van Kempenland	44-45
Goris, Geertrut	124
Goyaerts, Wouter	54-55
Goyardtken — , e.v. Gerit	73
Goyartszoon Eckermans	
Graaf, Johanna van de — , e.v. Wilhelmus H. van Haaren	83
's-Gravenhage	63,143
Greef, Jan de	146
Greef, Mathijs de	146-147

Grenshuis, top. Boxtel	63,64
Groenewoud, Mozes	192-193
Groeningen	9
Groot, Jan Peters de	147
Groot, Joseph de — , koopman	192-193
Groot, Thomas de	175
Grote Aard (gemeint van Oerle)	22,184-185
Grote Markt, 's-Hertogenbosch	62
Gruithuijse, Jan van den	147
Gysberts, Jan	125

H

Haaren	60
Haaren, Henrica Johanna van	83
Haaren, Johanna Petronella van	83
Haaren, Josephus Wilhelmus Maria van — , bakker	83-84
Haaren, Josephus van — , bakker en koster	83
Haaren, Martinus Maria van — , bakker	83-84
Haaren, Wilhelmus Hubertus van — , bakker	83
Haarlem	33
Haen, Willem de — , schepen van Oirschot	138
Hagelaar, Willem Peters van de	80
Hampton Court	143
Handricx t's Jongen, Jan	118,123
Hannen, Peeter Joost	144
Hapert	43-45
Happen, Anthonis	124
Happen, Frans	124
Happen, Goeswyn	118
Happen, Thonis	125
Haren, J. van	110
Haspel, den — , huis te Oi.	80
Hechtel	163
Heer, Gerardus de — , mr.	138
Heerle, Jan van	137-138
Heerlen	65
Heijden, Francis van der	184,185
Heijden, Johanna (Hanneke), e.v. Henricus (Driek) Roosen	185
Heijden, Johannes van der	185
Heijden, n.n. van der — , onderwijzer te Oerle	187
Heijermans, Hendrik Roelof — , koopman	62
Heijthuijsen	64
Heilig Kruis Broederschap (Eindhoven)	8
Heilig Kruis Broederschap (Zonderwijk/Veldhoven)	16,116-126
Heilig Kruis Fundatie (Leenderstrijp)	11
Heilig Kruis en Maria Fundatie (Leur)	11
Heilige Catharina en Barbara Gilde (Geldrop)	8
Heilige Eik, kapel	46
Heilige Geest Fundatie (Drunen)	7

Heilige Geest en Maria Broederschap (Geldrop)	8	J	Jacobs, Cornelis	147	Kemps, Adriaan	141	Leer, Jozef de -, fabrikant	192
Heilige Margarethe Fundatie (Aarle-Rixtel)	14		Jacobs, Govaert Aertszoon past. van Zonderwijk	118	Kemps, Catharina	141	Leiden	62-63
Heilige Maria en Lucia Broederschap (Steensel)	15		Jacobs, Jan	147	Kemps, Cornelia	141	Leijten, Hendrick	148
Helmond	9-11,52,151,161		Jacobs, Paulus -, past. van Zonderwijk	118	Kemps, Cornelis Goorts	141	Lemmens, P.	109
Helmond, pastoor te -, zie Bartholomeus			Jacobs, Teunis	147	Kemps, Goort Adriaan	139	Lennisheuvel	59-60,62,65
Hendrik, Jan	147		Jacopssoen, Gerit	118,123,125	Kemps, Goverdina	141	Lennisheuvelsche Heide, top. Boxtel	63
Hendriks, Wouter Hendriks	185		Jacop, Tilman	124	Kemps, Helena	141	Leopold, keizer van Oostenrijk	143
Hengelo	59		Jan I, hertog van Brabant	55	Kemps, Johannes	141	Leur	11
Hermans, Goed	124		Jan II, hertog van Brabant	22	Kemps, Maria Anna	142	Leuven	118
Hermans, Henrick	124		Jan III, hertog van Brabant	22,55	Kemps, Theodorus	141	Leuven, Universiteit van	162
's-Hertogenbosch (Meierij van)	34,42-43,52-62,108,143,180,185		Jansen, Gerit	144	Kemps, Theodorus	142	Leuven, Laurens van	114
's-Hertogenbosch, rijksarchief	116		Jansen, Martinus	55	Kemps, Wilhelmus	141	Levies, Levie Philip -, vleeshouwer	192
's-Hertogenbosch, schout van	43		Janssen, Antonie	176	Kerkhof, herdgang	80,139	Libra N.V.	64
Neusden, Simon van	138		Janssen, Corstiaen	147	Keulen	171	Liempde	60
Heuvel, Jan van den -, stadhouder van de hoogschout	47		Janssen, Dielis	147	Keulen, Hendrik van	175	Liempde, Gijsbert Jans van	139
Heuvel, Zeelst	175-176		Janssen, Dries	147	Kinderbeempd, top. Chaam	59	Lierop	11,161
Hilvarenbeek (kapittel van - ,)	11		Janssen, Gerrit	147	Kinderblok, top. Nispen	59	Lierop, Hendrik Janssen van	148
Hirzel, Jan Rudolf	176		Janssen, Gijsbert	147	Kinderbosch, landgoed, top. Boxtel	59-65	Lierop, Marten Henrick van	148
Historisch Erfgoed Veldhoven, Stichting	30		Janssen, Goort	147	Kindergoed, top. Ermelo	59	Lieshout	12,143,145
Hobbelen, Wilhelmina Sophia Maria Gerarda -, e.v.			Janssen, Herbert	147-148	Kinderkamp, top. Hengelo	59	Lieshout, Willem van	81
Josephus W.M. van Haaren	84		Janssen, Jan	147	Kinderland, top. Texel	59	Lijten, drs. J.P.J.	22-23,35
Hoeck, Jan Gerarts van	147		Janssen, Peter	148	Kinderweide, top. Ulvenhout	59	Linden, Jan van der	176
Hoepen, Frans	125		Janssens, Norbertus Johannes	174	Kleinder Liempde, top. Boxtel	60	Lippen, Anthonis	124
Hoepen, Jacop	125		Janssens, Wilhelmus Godefridus	175	Knegsel 22-24,30,43-45,162-163,181,184		Lippen, Emme Anthonis	124
Hofland, fa. J.	66		Janssoen, Aert -, schepen van Oerle	123	Koenen, Jan -, stadhouder, kwartierschout van Kempenland	13,43	Lodewijcks, Jan Thijssen	148
Holthees	11		Janssoen, Handrick	118,123,125	Koevertsche Loop	59	Lodewijk XIV, koning van Frankrijk	143,151
Hoof, Jan van	147		Jaspers, Jen -, wed. Freijs Corstiaens	148	Koevoordsche Straat, top. Boxtel	63	Lodewijks, Jan	175
Hooff, A.J. van -, burg. van Veldhoven	187		Jeuwens, Willem	148	Korte Steeg, top. Boxtel	63	Loenersloot, Hendrik van - kapitteldeken van St. Jan Utrecht	158
Hoog Eeusel, top. Boxtel	60		Johanna, hertogin van Brabant	55,180	Kromstraat, Veldhoven	125	Loenhout, Jan van -, schepen van Oerle	79
Hoogcasteren	22,184		Jolles, J.	4,55	Kroon, Agnes de -, e.v. Cornelis Kemps	141	Loije, Jan Hendrik	148
Hoogeloon	22,43-45,184		Jonckers, Dirck	148	Kruisen, Gijsbertus van der	175-176	Loman, n.n. -, diaken	110
Hoogers, Antoni	147		Jongh, Jan Willem Daniel de -, stadhouder	79	Kruisberg, boerderij in Oerle	187-188	Lommel	43-45
Hosang, H.	109		Jonghe, Jan den	124	Kruisheer, dr. C.I.	4	Lommerts, Nicolaes -, schepen van Nuenen, Gerwen en Wetten	143
Houtem, Jacob van	147		Joosten, Aert	148	Kruisstraat, Zeelst	175	Looij, Antonius van der	79
Houthem, Franciscus van	12		Josephs, Sijmon	148,150	Kuypers, Jan Wouters	124	Lotharingen, hertog van	54
Huisseling	11		Jueten, Willem	124	Kynderacker, top. Nederwetten	59	Lotringen, Gijsbertus van	174,176
Hultesche Bosschen, top. Boxtel	63		Juten, G.C.A.	4	L		Lotringen, Lambert van	175
Hut, café de	184-185		K		Laak, Peter van de	82	Lucas, Jan	148
Hut, de -, top., buurtchap	184,187		Kantersche Velden, top. Best	171-172	Laanhof, top. Boxtel	64	Lucassoen, Lucas Hendricx	125
IJmuiden	55		Karel V, keizer, hertog van Brabant	43	Laenaer, Perijntje -, e.v. Lambert van Boxel	80	Luijtelaar, Johannes van de	176
IJzendijke, n.n. -, organist	109		Karel de Stoute	6	Lage Mierde	11	Luik, bisdom	4,137,157-159,161,165,167
IJzendoorn	115		Kasteren, van -, n.n.	64	Lamers, Peter Joost	148	Luik, bisschop van -, zie Lodewijk van Bourbon en Georgius van Oostenrijk	
Indonesië	65		Katelijn, e.v. Andries Janszoon van Diessen	32	Landsardseweg	188	Luik, hof van	138
Ingen, Lambertus van -, landbouwer	64		Kelst, Hieronymus van -, secr. van Oirschot	56-57	Landvoort (top. Oerle-Zeelst)	24	Luik, kapittel van Sint Marten	32
Isabella Clara Eugenia, aartshertogin	34,36-38		Kempenland, aartsdiakenaat/aartsdiaken van	4,32,157,159,162	Lasance, n.n. -, notaris te Vessem	187	Lussel, top. Boxtel	60
Israëlitische gemeente Oirschot/ Eindhoven	192,193		Kempenland, kwartier	43-46,163	Lasso, Orlando di	33	M	
Itsma, IJsbrand van -, kwartierschout van Kempenland	79		Kempenland, kwartierschout van -, zie ook IJsbrand van Itsma, Jan Koenen, Rutger van de Stayecker	43-44,123	Latijnse School (Oirschot)	32,137	Maarheeze	12
			Kempenland, stadhouder van	119	Latour,Rogier -, koopman	60	Maas	43
					Laurenssoen, Corstiaen	124	Maas, Carolina Barbara Maris -, e.v. Jacob Cornelis Bernard van Eck	196
					Laurenssoen, Everaert	124	Maas, Johannes Marinus -, koopman	196
					Laurenssoen, Jacop	124	Maas, Maria (Mie) -, e.v.	
					Leemkuilen, top. Oerle	124	Petrus van de Sande	185
					Leende	11		
					Leenderstrijp	11		

Maas, W. 63
 Maasland, schout van —
 zie Wynric van Oyen
 Maastricht 156
 Macheren, Hendrik van 148
 Madrid 143
 Maes van Brogel, Geertruyt 124
 Malsen, Karel van —, heer van
 Tilburg en Goirle 9
 Maria Magdalena en Catharina
 Fundatie (Rijen) 14
 Mariakerk (Boterkerkje), Oirschot 109
 Maria, wed. Bartel Theunis 150
 Marlborough, hertog van —
 zie John Churchill
 Martens, Henrick 47
 Matthijssen, Dirck 148,151
 Maximiliaan, hertog 181
 Meelen, Frans 148
 Meerveldhoven 22,43-45
 Meijer, Barend Abraham
 koopman 192-193
 Melsen, J.Th.M. 8
 Merode, Floris van —, heer van
 Oirschot 57
 Merode, Rycalt V van —, heer
 van Oirschot 56
 Mesmeker, Willem de 118,123,125
 Mestrum, Hendrik Godfried —,
 landbouwer 64-65
 Metser, Willem de 44
 Meulenstraat (Banstraat), Oerle 23
 Meyden, fam. van der 32
 Michelangelo 10
 Michiels, Everaert 125
 Mickers, Adriaan Peter 149
 Middelbeers 43,45,157,162-163,170
 Middelbeers, past. van —
 zie Goyart Stevens van der Donck
 Mierlo 12,144,151
 Mierlo, Willem van 176
 Mijland, H. 171
 Mijlstraat, Boxtel 60
 Moergestel 12,64
 Molenberg (top. Oerle) 24
 Molenvelden (top. Oerle) 24
 Moorsel, Anthoni van 149
 Moorsen, Jacob 149
 Mortelen 60
 Munster, Vrede van 23,34,108

N
 Naastenbest 171
 Nahuijs, A.P. van —, diaken 110-112
 Nahuijs, P.E. van —, koster 112
 Nahuys, Peter van 46
 Nederlanden, Zuidelijke 34
 Nedermoelen, Corstiaen van den 124

Nederwetten 59
 Neggers, Jasper 110
 Netersel 43
 Niemann, J.H.J. —, notaris 63
 Nieuwehoorn 108
 Nieuwstraat, Oirschot 32,109
 Nispen 59
 Noord-Brabant 4,34,52,57,59,139
 Noord-Brabant, café te 's-Hertogenbosch 62
 Nuenen 143,145
 Nunen, Dominicus van 149

O
 Ochten 115
 Oeffelt 13
 Oelegem, Petrus van 5
 Oerle 13,22,24,30,44-45,77,116,119,
 120,123-124,126,161,184-185,187
 Oerle, past. van 79
 Oerle, schepenbank van 42,43
 Oerlese Hut 185,187
 Oetendonken, top. Boxtel 63,64
 Oever, C. van den —, bakker 110
 Oirle, Johannes van —, priester 5
 Oirschot, Daniel van 46
 Oirschot, Giselbertus van —, procureur 138
 Oirschot, kapittel van 156-170
 Oirschot passim
 Oirschotse Baan, Boxtel 60,63,66
 Oirschotsedijk, Oerle 184,187-188
 Oisterwijk (kwartier van —) 13-14,59
 Onderlinge Verzekeringsmij. van de
 Limburgse Land- en Tuinbouwbond 65
 Onze Lieve Vrouw van Smarten
 Broederschap (Tongelre) 16
 Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën,
 Gilde (Helmond) 9
 Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën,
 Schutterij (Lierop) 12
 Onze Lieve Vrouw van Zeven Weeën,
 Catharina, Barbara en Agatha,
 Gilde (Tongelre) 16
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Deurne) 6
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Doesburg) 4
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Eindhoven) 7
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Gemert) 9
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Gestel) 9
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Lierop) 12
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Maarheeze) 12
 Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Sint Lambertus, Gestel) 5

Onze Lieve Vrouwe Broederschap
 (Vlijmen) 16
 Onze Lieve Vrouwe Fundatie
 (Lage Mierde) 11
 Onze Lieve Vrouwegilde (Helmond) 9-10
 Onze Lieve Vrouwegilde (Holthees) 11
 Onze Lieve Vrouwegilde (Lierop) 11
 Onze Lieve Vrouwegilde (Oerle) 13
 Onze Lieve Vrouwegilde
 (Sprang-Capelle) 6
 Onze Lieve Vrouwegilde (Vessem) 16
 Onze Lieve Vrouwegilde (Waalwijk) 17
 Onze Lieve Vrouwegilde (Waspijk) 17
 Onze Lieve Vrouwegilde (Wintelre) 17
 Oostelbeers 43-45,47,162,184
 Oostende, beleg van 35
 Oostenrijk 151
 Oostenrijk, keizer van zie Leopold
 Oosterhout 77
 Oosterzee, H.M.C. van
 predikant te Oirschot 115
 Oosterzee, W. van 110
 Oost-, West-, en Middelbeers,
 gemeente 42,46-48
 Oploo 14
 Oranje, prins van 45
 Os, Geyaert van 56
 Os, Mertenen van 56
 Os, Peter van 56
 Oud Brabant, café 56
 Oude Grintweg, Oirschot 59
 Oudenaarde 151
 Oudenbosch 14
 Oudenhoven, Peter van —, voerman 192
 Overbeek, Cornelia Henricus 142
 Overbeek, Gerardus Antonius
 Theodorus Christianus van 142
 Overbeek, Henrica Maria van 142
 Overbeek, Henricus Johannes van 142
 Overbeek, Johanna Cornelia van 142
 Overbeek, Johanna Maria
 Arnolda van 142
 Overbeek, Petrus van 142
 Overbeek, Theodorus Josephus van 142
 Oyen, Wynric van (alias van der
 Masen) —, schout van Maasland 43

P
 Parnassus, berg 35
 Petershem, Jan van —, halfheer
 van Oirschot 138
 Peters, Dirck 149
 Peters, Sijmen 149
 Petit en Fritsen, klokkegieterij 77
 Petit, Alexius 79
 Philips II 35
 Philips de Goede 55

Philters, Gysbert —, past. van
 Zonderwijk 119
 Plantijn, drukkerij 34,36,39
 Postel, abdij 22-23,116,123,161
 Provinciaal Genootschap 156,165

R
 Raad van Brabant 47
 Ravesteyn, Willem van 144
 Raymacker, Marcelis Cornelis die 124
 Reedert, P. 110
 Reijnders, Jan 149
 Rentenaar, Rob 59
 Republiek der Verenigde
 Nederlanden 23,33,37-39,143,151
 Reusel 43-45
 Reuten, Anna Elisabeth 65
 Reuten, Antonius 65
 Reuten, Dirk Martin 65
 Reuten, Jacobus Mathijs
 houtheadelaar 64
 Reuten, Joseph 65
 Reuten, Maria Hendrina Johanna
 onderwijzeres te Roermond 65
 Riethoven 14,43-45,144
 Rijen 14
 Rijken, Cornelis 23,24
 Rijksluisstraat, Oirschot 139,192
 Roelofs, Roelof —, priester 116-117
 Roermond 64-65
 Roij, Ghijsbert Anthonie 144
 Roij, Peerke van 187-188
 Roije, Jenneke 149
 Roije, Maijken 149
 Roije, Thomas 149
 Roije, Willem 149
 Roijen, Joost 146,149
 Rome 32-33,37
 Rome, paus van 14
 Ronde, Hendrick de 151
 Ronde, Jan de 146,149
 Rooij, Johannes van 174
 Roosen, Henricus (Driek) 185
 Roovers, Nicolaes Jansse 149,151
 Rosmalen 14
 Rotterdam 62
 Roy, H. de —, smid 109
 Rutten, Gerit 149
 Rutten, Jan 145,149

S
 Sambeek 14-15
 Sande, Anna Maria van de 187
 Sande, Cornelis van de 149
 Sande, Emerentia (Marens) van de 187
 Sande, Gerardus Henricus van de
 genealogie 129-135
 Sande, Gerardus (Graard) van de 187

Sande, Johannes W. van der	175	Sint Barbara en Sebastiaangilde	
Sande, Petrus (Peer) van de	185,187	(Vught)	16
Sande, fam. van de	184	Sint Barbarafundatie (Goirle)	9
Sande, wed. van de	144	Sint Barbaragilde (Boxtel)	6
Sanden, n.n. van de	64	Sint Barbaragilde (Eindhoven)	7
Santa Maria dell' Anima, pelgrimshuis, kerk in Rome	33	Sint Barbaragilde (Sint Oedenrode)	13
Santegodts, Henrick Wyllem	60	Sint Barbaragilde (Son)	15
Sasse van Ysselt, A. van	156	Sint Barbaragilde (Sprang-Capelle)	6
Schampers, commissie	42	Sint Barbaragilde (Waspik)	17
Schapenberg, n.n. —, dominee te Oirschot	108	Sint Catharina en Jorisgilde (Rosmalen)	14
Scheerders, Jan Gerardszoon —, past. van Oirschot	159,169	Sint Catharinadal, klooster te Oosterhout	77
Schellekens, J.	66	Sint Catharinafundatie (Breugel)	6
Schepens, Antony Andries	81	Sint Catharinagilde (Eindhoven)	8
Schepens, Hendrick Andries	81	Sint Catharinagilde (Helmond)	10
Scherpenering, Veldhoven	184	Sint Catharinagilde (Oisterwijk)	13
Schilders, Michiel	149	Sint Catharinagilde (Sint Oedenrode)	12
Schilders, Michiel Jan	144	Sint Catharinagilde (Son)	15
Schilders, Wouter Jan	149	Sint Catharinagilde (Strijp)	15
Schippers, Wilhelmus	77	Sint Catharinagilde (Tilburg)	15
Schippers, Willem —, schepen van Oerle	79	Sint Catharinagilde (Tongelre)	16
Schoomheide, top. Boxtel	63	Sint Catharinagilde (Vught)	16
Schoot, Hendrik van der	185	Sint Catharinagilde (Woensel)	17
Schoot, Joseph Adrianus Maria van der —, fabrikant	62	Sint Jacobusgilde (Zeeland)	17
Schoot, Maria Theresia van der —, e.v. Franciscus van der Heijden	185	Sint Jan Utrecht, kapittel van 158,165,167	
Schoot, Peter Henrickssoon van de	56	Sint Jan de Doper en Antoniusfundatie (Bakel)	5
Schoot, Piet van der —, veehandelaar	65	Sint Jan de Doper parochie, Oerle 76,187	
Schoot, top. Veldhoven	124	Sint Jansgilde (Oerle)	13
Schutjes, L.	74	Sint Joris Gasthuis	141
Schut, n.n.	64	Sint Joris en Barbaragilde (Maarheeze)	12
Senders, Adriana	175	Sint Joris en Catharinagilde (Gemonde)	9
Senders, Gerardus	174,178	Sint Jorisfundatie (Etten)	8
Sgraets, Aert —, secr. van Oirschot, griffier van Kempenland	44,57,190	Sint Jorisfundatie (Stratum)	15
Sijmons, Huijbert	150	Sint Jorisgilde (Asten)	5
Sijmons, Joseph	148,150	Sint Jorisgilde (Deurne)	6
Sint Anna Broederschap (Eindhoven)	7	Sint Jorisgilde (Gestel)	9
Sint Annagilde (Leenderstrijp)	11	Sint Jorisgilde (Goirle)	9
Sint Annagilde (Riethoven)	14	Sint Jorisgilde (Helmond)	10
Sint Anthoniusfundatie (Sprang)	15	Sint Jorisgilde ('s-Hertogenbosch)	52,55
Sint Anthoniusgilde (Sambeek)	15	Sint Jorisgilde (Hilvarenbeek)	11
Sint Antonius en Barbaragilde (Sint Michielsgestel)	12	Sint Jorisgilde (Moergestel)	12
Sint Antonius en Nicolaasgilde (Groeningen)	9	Sint Jorisgilde (Oirschot)	52,56
Sint Antonius en Sebastiaan Broederschap (Eindhoven)	8	Sint Jorisgilde (Oisterwijk)	13
Sint Antoniusfundatie (Lieshout)	12	Sint Jorisgilde (Straten)	56-57
Sint Antoniusgilde (Beers)	5	Sint Jorisgilde (Strijp)	15
Sint Antoniusgilde (Deurne)	6-7	Sint Jorisgilde (Tilburg)	16
Sint Antoniusgilde (Eerde)	7	Sint Jorisgilde (Zevenbergen)	17,52
Sint Antoniusgilde (Helmond)	10	Sint Jorisgilde (Zundert)	18
Sint Antoniusgilde (Sambeek)	14	Sint Joris, Maria en Barbarafundatie (Deurne)	6
		Sint Lambertusgilde (Huisseling)	11
		Sint Laurentiusgilde (Vierlingsbeek)	16
		Sint Marie Utrecht, kapittel van	156,158,165,167
		Sint Martinusgilde (Tongelre)	16
		Sint Mathiasgilde (Oploo)	14
		Sint Michielsgestel	12
		Sint Oedenrode	12,13,171-172

Sint Oedenrode, kapittel	6	Stratum	15,44-45
Sint Petruskerk, Oirschot	109,171,181	Strijp	15,44-45,119
Sint Salvator Mundi Gilde (Oeffelt)	13	Stroijers, Dirck Jan	150
Sint Sebastiaangilde (Helmond)	10-11	Suermondt, IJsmen Dirk Christiaan	62
Sint Sebastiaangilde (Hilvarenbeek)	11	Suetens, Augustus —, past. van Oerle 77,187	
Sint Sebastiaangilde (Mierlo)	12	Symons, Hendrik	54
Sint Sebastiaangilde (Moergestel)	12	T	
Sint Sebastiaangilde (Oirschot)	55-56	Taxandrie	42-43
Sint Sebastiaangilde (Ouden bosch)	14	Texel	59
Sint Severusgilde (Oisterwijk)	14	Theeuwens, Jan	150
Sint Willibrordgilde (Waalre)	17	Theunis, Bartel	150
Sint Willibrordgilde (Wintelre)	54	Theuwkens, P.	64
Sixtijnse Kapel	32	Thomessen, Willem	124
Slaets, Jacop Janssoen	124	Thonis, Wouter	125
Slaets, Jan Jacob	124	Thoonen, Willem Aert	150
Slaets, Matheus Janssoen	125	Tielemans, M.	79
Slijters, n.n.	64	Tilburg	15-16,62,77
Sloot, Petrus Cornelis van der —, koopman	65	Tilburg en Goirle, heer van	16
Smetbroeck, top. Oerle	125	Tilburg, heer van —, zie Karel van Malsen	
Smets, Handricx Willemssoen	124	Timmermans, G.	110
Smits, Barbara	110	Tongelre	16,143-145,151
Smolders, Jacobus Gerardus —, koperslager	193	Tongereren	62
Snoecken, Willem	144,150	Tongerlo, abdi van	5,46
Soerendonk	12	Tonsooris, Johannes Gerardi past. van Oirschot	159
Sohngen, J.	110-112,114	Tops, Gerardus	175
Somers, genealogie	72	Toterfout, top. Oerle	77
Son	6,15	Toyart, Wouter	55
Son, Jan Arien Deelis van —, schepen van Geldrop	144	Twaalfjarig Bestand	34,36-39
Son, Jan van	175	U	
Son, Jos van	64	Uden, Adriaan Janszoon van	10
Spaanse Successieoorlog	143,151	Ulvenhout	59
Spaarfonds voor Bodemcultuur, Stichting	62,63	Ursi, Reynaldus —, aartsdiaken van Kempenland	162,169,170
Spanje, koning van —, zie Carlos II		Utrecht	62,157
Speecken, Marten van der	150	Utrecht, vrede van	151
Spijcker, Beertkinus van den	171	V	
Spijker, Engelbrecht van den —, kanunnik in Keulen	171-172	Valkenswaard	22,44,45,161
Spinola	35	Vaticaan, bibliotheek van	33
Sprang (-Capelle)	6,15	Veldhoven	16,22,24,43-45,77,119, 123,126,144,184,188-189
Spreeuwel, Cornelis Adam van	80-81	Veldhoven, Landmeetkundige Dienst van de gemeente	24
Staal, Meijer —, onderwijzer	192	Ven, Henrick van de	73
Staatse leger	143,144	Ven, mrg. van de —, bisschop van 's-Hertogenbosch	187
Stans, genealogie	67,68-71	Ven, n.n. deken van de	76
Staten Generaal	23,108,119,144-145	Venbergen (top. Valkenswaard)	22
Stationsweg, Boxtel	64	Venetie	33
Stayerker, Rutger van den — schout van Kempenland	43	Venne, Aert Aertszoon van den	15
Steensel	15,43-45	Venne, Pauwels van den	124
Steensel, Frans van —, past. te Veldhoven	125	Vercoyen, Dirck Peters	124
Steinsche Kamp, top. Boxtel	60-66	Vercuijlen, Jan	150
Stiphout, Jacobus van	150	Verhobbelen, Gerard —, past. van Zonderwijk	119
Stockelmans, Henrick	47		
Stockelmans, Herman	56		

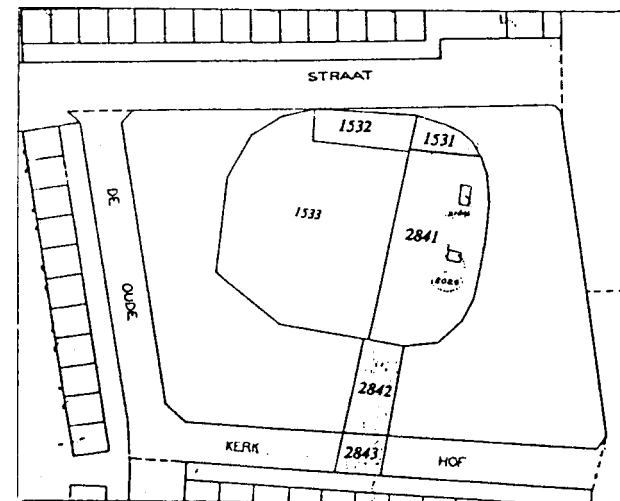
Verouden, H.	62	Wilhelminasingel, Roermond	65
Verrenbest	171	Wilhelmus	36
Verspeek, C. —, glazenmaker	109	Willem Frederik, graaf van Nassau	112
Verstijnen, Henricus Jacobs	139	Willem III, prins van Oranje,	
Vervoort, A. —, strodekker	110	koning van Engeland	143
Vessem	16,22,24,43-45,55,160-163, 181,184,187-188	Wintelre	17,22,43-45,54-55,169, 181,184-188,186-188
Vierlingsbeek	16	Wintelre, past. van —, parochie	156-167
Vladeraccus, Petrus —, past. te		Wintelrese Hut	184-185
Oirschot	36	Winteroy, Hen rick van	46
Vlemminx, Christiaan Rogiers	82	Wit, Aert die	118,123,125,150
Vlemminx, Rogier	83	Wit, Antonie Joseph de	174
Vlemminx, Rogier Christiaan	82	Wit, Gerardus de	175
Vleut, Best	171	Wit, Lazarus de —, slager	193
Vliet, n.n. van	114	Woensel	17,44-45,161,171
Vlijmen	16	Wolters, n.n.	109
Vlodrop, Gerit van —, schepen		Wouterssoen, Frans	123
van Oerle	79	Wouterssoen, Peter —, schepen	
Vogels, Jan	150	van Oerle	123
Vogels, Joannes —, past. van		Wuijster, n.n.	111
Oerle	185,187	Wyffliet, Jan van —, kanunnik	137
Vogels, Joris	150		
Vogels, Willem	150	Z	
Vogels, W.H.	151	Zande, Govaert van der	118
Voorst, H. van	110-112	Zandoerle	22-24,31
Voorthuysen, n.n.	109	Zandoerleseweg, Oerle	23
Voorthuysen, Johanna Adelga —,		Zandt, dominee van den	
e.v. Johannes Bloemen	62	predikant te Oirschot	109
Vos, Joost	150	Zaris, Francis	149
Vos, Maria —, e.v. Daniel van		Zeeland	17
der Ameyden	32	Zeeland (provincie)	109
Vranckenssoen, Henrick Henrick	124	Zeelst	22-24,43-45,119,124, 174,178
Vries, n.n. de	109	Zevenbergen	17,52
Vught	16	Zevenbergen, heer van —	
Vught, Boudewijn van —, schout		zie Cornelis van Bergen	
van Campinia	42	Zierikzee	115
		Zittart, top. Oerle	124
Waagman, n.n.	64	Zonderwijk	22,116-126,162
Waalre	17,156,161	Zuidelijke Nederlanden	143,151,108
Waalre-Valkenswaard	43-45	Zundert	18
Waalwijk	17	Zweelders, top. Boxtel	63
Wal, A. v.d.	110		
Wal, Barbara van de	141		
Wal, Bartel van de	141		
Wal, Goort Bartels van de	139		
Waspik	17		
Waterbeek, n.n. —, secr. van			
Oirschot	112,114		
Weerdt, Jodocus de			
pensionaris			
van Antwerpen	34-36,38-39		
Weert, Henrick van	47		
Weijers, n.n.	109		
Wesselman, n.n.	113		
Westerhoven	43-45		
Westervelden	124		
Wijssenburch, Johan Frederik —,			
secr. van Oerle	79		

Op 23 oktober 1903 lichtten het katholiek kerkbestuur en de kerkeraad van de hervormden (zoals de gereformeerden zich waren gaan noemen) het gemeentebestuur van Veldhoven-Meerveldhoven in over hun voornemen het kerkhof te verdelen.¹⁷⁾ (Het kerkbestuur van de Caecilia-parochie van Veldhoven had in april 1892 een nieuw kerkhof in gebruik genomen gelegen achter en naast hun kerkgebouw aan de Dorpstraat.) Verder stelden beide gezindten voor een gedeelte grenzend aan de begraafplaats van de hervormden te bestemmen voor Algemene Begraafplaats voor de gemeente. Ook werd voorgesteld om de lindebomen *om het gehele kerkhof staande* te verkopen en de opbrengst, omdat er geen gegevens waren van wie deze bomen waren, onderling te verdelen: elk van de partijen voor eenderde.

Bij notariële acte van 4 februari 1904 deed het kerkbestuur van de Caecilia-parochie afstand van het gebruik van het kerkhof.¹⁸⁾ De hervormden kregen het oostelijk deel (zie afbeelding 5), zoals reeds afgepaald, met bijbehorende laan of dreef en met de op dat gedeelte staande opgaande bomen, totaal circa 9 are. Op de grensscheiding kwam, op kosten van de hervormde gemeente, een heg. In de zuid-oosthoek mochten zij in de eerste 50 jaren geen doden begraven omdat hier nog stoffelijke resten van de rooms-katholieken lagen.

De gemeente Veldhoven-Meerveldhoven kreeg tot blijvend gebruik voor algemene begraafplaats een gedeelte ter grootte van 140 m' en wel dat gedeelte waarop het lijkenhuisje stond. Dit gedeelte bleef overigens op naam staan van de R.K. parochie en is pas op 14 mei 1904 door het gemeentebestuur gekocht.¹⁹⁾

Afbeelding 5. Kadastrale verdeling van De Oude Kerkhof zoals die in onderling overleg tot stand kwam. Situatie 1965. Het oorspronkelijk kadastrale terrein, uit 1832, is opgenomen in een plantsoen. Nummers 2841, 2842 en 2843: eigendom Hervormde Gemeente Veldhoven; nummers 1531 en 1533: eigendom van de Caeciliaparochie Veldhoven; nummer 1532: eigendom Gemeente Veldhoven.

Door explosieve toename van het aantal woningen in Veldhoven met een buitengewone groei van het aantal inwoners, kwam in de jaren 50 een plan in uitvoering voor de bouw van een nieuwe wijk, die al snel de naam d'Ekker kreeg.

In 1955 begonnen de bouwactiviteiten van de zogenaamde 2e fase van deze nieuwe wijk. Deze uitbreiding vond plaats in de omgeving van De Oude Kerkhof. In de onmiddellijke omgeving hiervan bouwde men 519 woningen. De eerste worden in 1957 betrokken. Volgens de Wet uit 1869 op het begraven van lijken, mocht men binnen een afstand van tenminste 50 meter van een begraafplaats geen woningen bouwen. Door Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant was verlof verleend te bouwen binnen een afstand van 50 meter van de begraafplaats van de hervormden. Omdat deze begraafplaats kwam te liggen binnen de wettelijke toegestane afstand tot de bebouwing, deelde het gemeentebestuur aan de hervormde gemeente mee, dat haar begraafplaats moest worden opgeheven!²⁰⁾

De Algemene Begraafplaats bestond formeel nog tot de ingebruikname van de nieuwe gemeentelijke begraafplaats 'De Hoge Boght', op 1 mei 1978. In feite hebben er vanaf omstreeks 1958 geen begravingen meer plaatsgevonden. In sporadisch voorkomende gevallen maakte de familie van de overledene gebruik van de begraafmogelijkheden buiten Veldhoven, b.v. de Algemene Begraafplaats Woensel te Eindhoven. Het lijkenhuisje is rond 1958 verwijderd.

De twee percelen, kadastraal genummerd 1531 en 1533, die nog eigendom waren van de Caecilia-parochie van Veldhoven-dorp zijn in 1974 aangekocht door de gemeente Veldhoven. Het deel dat de hervormden in eigendom hadden, bleef tot eind 1992 in hun bezit. De eigendom ging voor de symbolische koopprijs van f 1,- over op de gemeente Veldhoven.²¹⁾

BOUWKUNDIGE BIJZONDERHEDEN

Alle gegevens die we opspoorde met betrekking tot de bouwkundige activiteiten aan deze kerk en die van invloed kunnen zijn bij het interpreteren van de archeologische waarnemingen, zijn hierna in tijdsorde genoteerd.

1540 In de nacht van 8 januari breekt er brand uit in de kerk, waarbij documenten en kostbaarheden, die werden bewaard in een kist in de kerk, verloren gingen.²²⁾

1690 Volgens een verklaring had de kerk van Veldhoven een toren die stond op zijn eigen fundamenten en niet op het schip of de buik van de kerk.²³⁾

1742 De noord- en zuidgevel met hun steunberen waren door het druipwater zodanig aangetast, dat deze muren circa 15 cm buitenwaarts uit het lood hielden, met gevaar voor instorten. Door deze uitwijking scheurden de dakspanten. Waarschijnlijk is deze reparatie in 1743/44 uitgevoerd.²⁴⁾

1747 Er werden 10 vaten eikels ingezaaid op het kerkhof.²⁵⁾

1757 Hendrik Panken leverde vier nieuwe trappen waar 'men mede naerden toren klimpt'.²⁶⁾

1768 Op 2 juni besteedde het dorpsbestuur van Veldhoven reparatiewerkzaamheden aan voor een geheel nieuwe torenspits. Kosten 725 gulden. Dit werk moest

vóór eind april 1769 zijn voltooid. Jacobus Tielemans repareerde de twee klokken in de toren, smid Jan van de Sande leverde hiervoor het benodigde ijzerwerk. Anthony van Nunen repareerde de sloten van de torendeur. Peeter van Wijck uit St. Oedenrode rekende voor arbeidsloon aan het buitenwerk van de toren en de levering van planken, leien, lood, een haan en een kruisappel en voor het bezetten van de toren 350 gulden. Floor en Jacobus Tielemans (uit Oerle) voerden alle timmerwerken uit voor 375 gulden.²⁷⁾

1800 Het kerkhof werd gelijk gemaakt en er zijn toen 72 lindeheesters op geplant. Deze werkzaamheden vergden 20 werkdagen.²⁸⁾

1801 Een van de klokken, de oudste, werd uit de toren gehaald en door Hendrik Petit uit Aarle-Rixtel vergoten tot een nieuwe, die men toen weer in de toren heeft gehangen.²⁹⁾

1815 Het schip en het koor van de kerk zijn gesloopt.

1834 De toren is afgebroken.

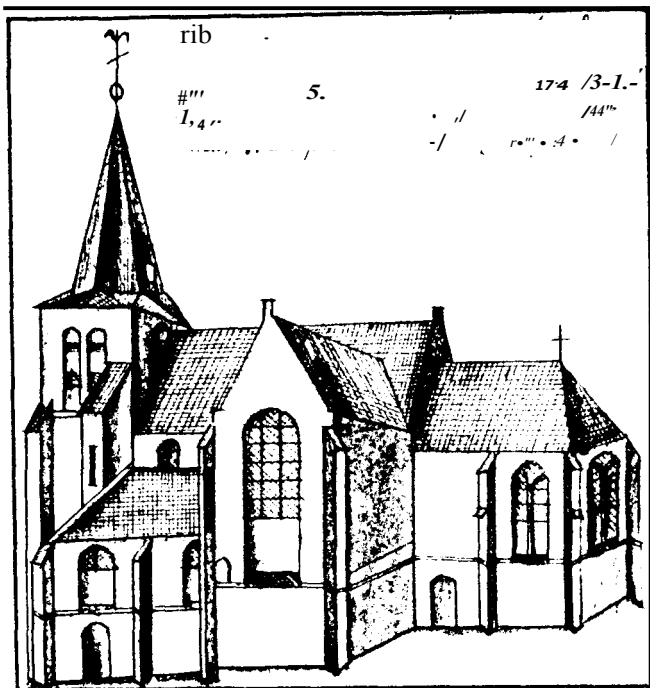
Pastoor Gerardus Verhoeven schreef in de Memoriale van de Caecilia-parochie over deze kerk het volgende op: *Deze oude parochiale kerk was bij manier van een kruis gebouwd, bij de 80 voeten lang met drie geheele gemetselde colommen van wederzijde, en had eene geëvenredigde hoogte en breedte; deszelfs toren was met het spits, hetgene in 1767 er op was vernieuwd, omtremd de 100 voeten hoog.*³⁰⁾

DE SCHETSTEKENING VAN HENDRIK VERHEES

Er bestaat een schets die ons de oude kerk van Veldhoven toont.³¹⁾ Deze tekening is vervaardigd door de landmeter Hendrik Verhees (zie afbeelding 6). Volgens het bijschrift maakte hij deze schets op 29 augustus 1788. Op dezelfde dag tekende hij ook de kerken van Kneysel, Steensel, Oerle, Meerveldhoven, Zeelst en Oirschot.

Opmerkelijke details zijn onder andere:

- in de zuid-oosthoek van de toren heeft de steunbeer forsere afmetingen dat de kolom op de aanliggende hoek en er is een lichtopening in aanwezig: vrijwel zeker zat in deze steun de torentrap verwerkt, die eindigde op de klokkenverdieping;
- de galmgaten in de oostzijde van de toren zijn niet functioneel (meer) omdat de nok van het kerkdak deze openingen ten dele afsluit. De toren heeft vrijwel zeker tegen een lager gebouwde kerk gestaan of de kerk is ooit verhoogd;
- de nok van de dwarsbeuk ligt hoger dan de onderkant van de galmgaten in de toren. Daaruit concluderen we, dat deze zijkoren gelijktijdig moeten zijn aangebouwd of na de verhoging van de middenbeuk;
- het lessenaardak van de zijbeuk is bevestigd tegen de gevel van de lichtbeuk op het schip van de kerk. Indien deze zijbeuken als uitbreiding van de kerkruimte dienden, dan is de lichtbeuk in pandig ondersteund door pilaren;

Afbeelding 6. De schets die Hendrik Verhees, op 29 augustus 1788, maakte van de kerk van Veldhoven. Gezicht op de zuidzijde. Deze afbeelding is overgenomen uit zijn schetsboek. Het bijschrift luidt: 'Velthoven den 29 Augustus 1788 staande midden in den akker en met lindeboomen rondom beplandt die swaar zijn. Aan de zijde koor aan de vervallen kerkhofmeur is een put die thans ook droog is'.

- de raampartijen zijn gedeeltelijk dichtgemetseld, wat vooral na 1648 veelvuldig voorkwam, omdat de protestanten slechts een deel van de kerk gebruikten en door dit dichtwerken van de ramen steeds terugkomende onderhoudskosten konden worden voorkomen;
- de dwarsbeuken steken nauwelijks buiten de zijbeuken;
- de druiplijsten van koor en dwarsbeuk sluiten op gelijke hoogte op elkaar aan;
- in de zijmuur van de dwarsbeuk, vlak boven de druiplijst, heeft Verhees een lijn getekend: mogelijk was daar nog iets te zien van een aanbouw, een portaal of i.d., dat daar tegenaan kan hebben gezeten;

Vergelijken we de schets van de Veldhovense kerk met de tekeningen die Verhees maakte van andere kerken, dan valt de grote gelijkenis met de Eerselse brorduskerk, zoals deze er nog tot vóór de verbouwing van 1931 uitzag, op. Een uitzondering vormen de torentrap die in Eersel aan de noordzijde van de toren is gebouwd en het schip van de kerk, dat in Eersel één travee langer was.³⁾

ARCHEOLOGISCHE WAARNEMINGEN

Waarnemingen op de hervormde begraafplaats

Bij het ruimen van de graven op de hervormde begraafplaats zijn, tijdens de periode van 26 oktober tot 10 november 1992, waarnemingen verricht naar de eventuele aanwezigheid van bouwrestanten of andere aanwijzingen waarop men

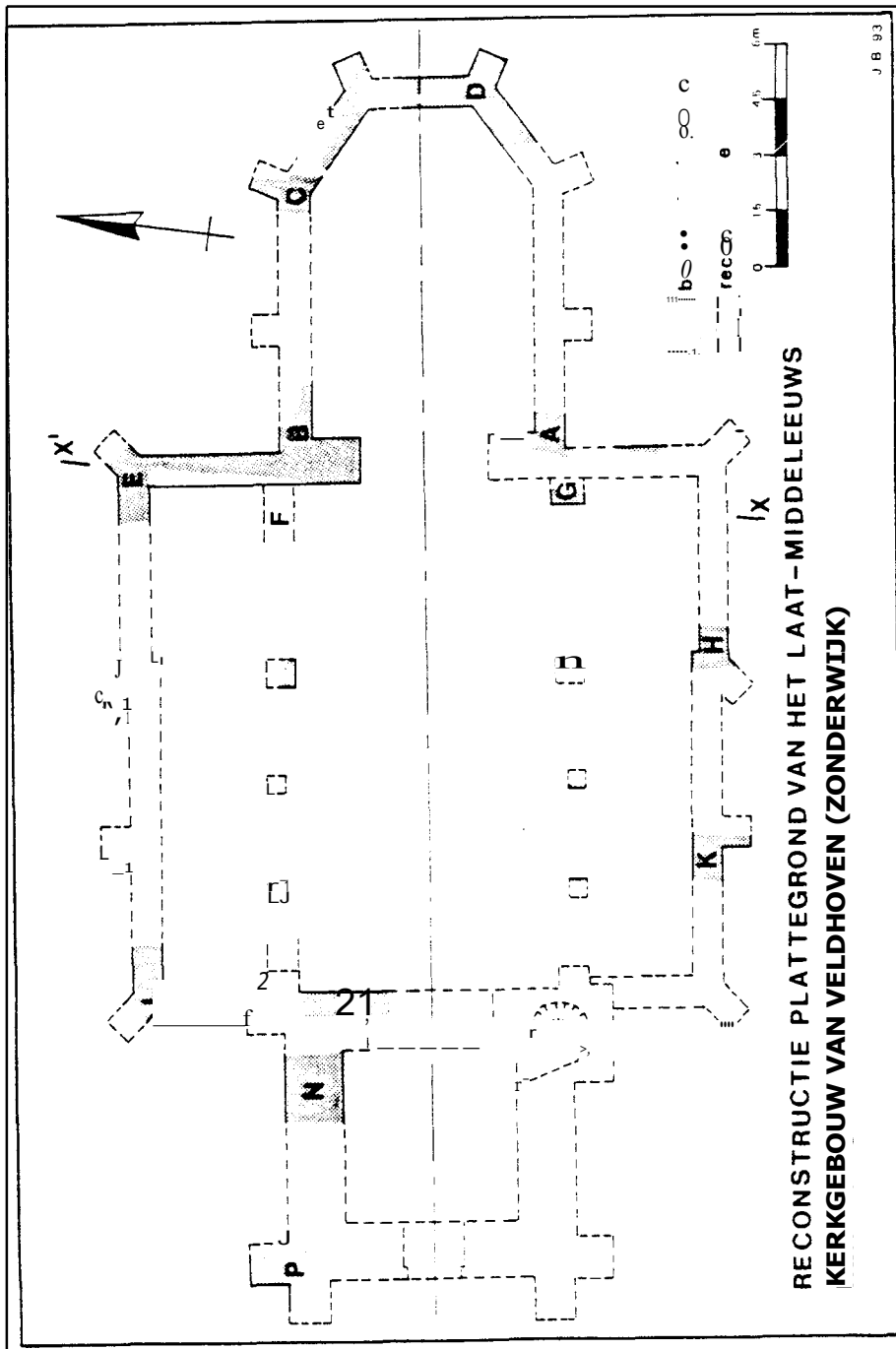
zou kunnen stuiten en die hebben toebehoord aan het kerkgebouw, dat hier tot in het begin van de negentiende eeuw stond. De aangesneden sporen zouden door opmeting en beschrijving worden vastgelegd. We moesten hierbij opmerkzaam zijn op de aanwezigheid van eventueel (nog) aanwezige archeologische aanwijzingen van een ouder bedehuis, dat vóór de vijftiende eeuw op deze locatie kan hebben gestaan.

De graafwerkzaamheden zijn machinaal uitgevoerd. Na het verwijderen van de graven is, door het bedrijf dat met dit werk was belast, het gehele perceel tot op een diepte van omstreeks 1,7 m omgezet. Sporen van begraving kwamen op vrijwel het gehele perceel voor, zowel 'binnen' als 'buiten' de opgespoorde bouwresten, die hierna zijn beschreven.

De op het perceel van de hervormde begraafplaats aangetroffen archeologische bouwresten zijn op de gereconstrueerde plattegrond gemerkt: A t/m D (zie afbeelding 7). Het westelijk deel van de afrastering, die om het perceel stond, is op de plattegrond aangegeven met de lijn door X-X'.

Op alle punten A t/m D begint de aanzet van de nog aanwezige bouwdelen op de ongestoorde vaste grondslag. De opbouw van deze delen is als volgt: onderin, op circa 1,6 m diepte, een 15 à 20 cm dikke laag puinslag met daartussen scherfjes leisteen en brokjes kalkspecie. Deze uitgeharde metselresten zaten ook aan het puin en aan sommige stukjes lei. Op verscheidene plaatsen waren de fundamenteën geheel uitgebroken vanwege de grafkuilen. Bij de plaatsen B en C was de laag 'puin' afgedekt met een 2 à 3 cm dikke laag kalkspecie en vervolgens fijne steenslag ter dikte van circa 8 cm. Verder lagen op beide plaatsen nog één tot twee lagen zachte veldovenstenen zowel hele als stukken, met soms daartussen stenen met grotere afmetingen. De stenen waren verwerkt in bruine leem. Op de plaatsen B en D troffen we in de laag 'puin', dus onderin, aardewerksherven aan, van baksel uit Elmpt en Langerwehe, die worden gedateerd in 1325-1500. Opmerkelijk waren enkele aardewerkfragmenten onderin bij B, van Elmpter waar, die worden gedateerd tót 1350.

Tussen de punten A en B werd op 95 cm diepte van het (opgekomen) maaiveld, een deel van een vloer aangesneden. Deze bestond uit vier lagen tegen elkaar liggende plavuizen (15x15x3,2 cm) gevat in een laagje kalk (dikte circa 0,5 cm) met daaronder een laag grijze leem (dikte 1,5 à 2 cm). Opmerkelijk tussen deze punten was ook nog een aantal waarnemingen die deden denken aan een brand. Er zaten brokjes houtskool tussen het zand, enkele plavuizen hadden brandsporen en we troffen twee brokken sintels/slakken aan, die gestold ijzer bleken te bevatten. Een latere archiefvondst verschaftte de exacte datering van een brand in de kerk, waarbij de documenten en kostbaarheden, geborgen in een kist in de kerk, verloren gingen. Bij deze brand in de nacht van 8 januari 1540 zal zeker het priesterkoor geheel verbrand zijn. Dit is ook in overeenstemming met onze constatering, dat onder de funderingen van het, toen vermoedelijk opnieuw gebouwde, priesterkoor een laag slooppuin met stukjes lei waaraan metselresten

Afbeelding 7. De plattegrond is gereconstrueerd op basis van de aangetroffen bouwresten, hierbij zijn betrokken het kadastrale veldwerk uit 1826 en de schets die Hendrik Verhees in 1788 van het gebouw maakte.

zijn aangetroffen. Tussen de punten A en D lag een brok metselwerk waarschijnlijk afkomstig van een steunbeer. De stenen hiervan waren verwerkt in kalkmortel.

Archeologische verkenning naar het schip van de kerk

Op 12 en 29 december 1992, voerden we een verkennend bodemonderzoek uit naar sporen van het overige deel van het kerkgebouw. We groeven een proefsleuf evenwijdig aan en westelijk van de lijn X-X' (zie afbeelding 7). Ook op plaatsen waar de inrichting van het terrein (bomen en paden) dit toeliet, maakten we enkele putten en korte sleuven.

De waarnemingen die we bij deze verkenning deden, bestaan onder meer uit: Bij E (zie afbeelding 7): de ongestoorde vaste grondslag, geel-lemig, bevond zich op circa 1 meter onder het maaiveld. Tussen B en E lag, enkele centimeters ingegraven in deze ongestoorde grond, een baan steenslag, circa 90 cm breed en helder rood van kleur.

Ter hoogte van punt E stootten we op een blok metselwerk van vier lagen stenen, 58 cm breed (2,5 steens), de stenen verwerkt in gemagerde kalk met ertussen fragmentjes lei. Vermoedelijk behoorde dit blok metselwerk bij de steunbeer die hier gestaan kan hebben. De overige fundamenten waren hier uitgebroken.

Bij F merkten we de resten van een uitbraaksleuf op, met in het verlengde hiervan (op circa 4,5 m) nog een intact fragment metselwerk van een kolom of iets dergelijks.

Bij G: vanaf 1 meter beneden het maaiveld een deel (5 lagen) van een gemetselde poer of iets dergelijks, ter breedte van 103 cm, met aan de linkerkant (noordzijde) na elke laag een vertanding. De poer gemetseld in kalkspecie en aan de voor- en rechterzijde rechtopgaand gemetseld. De ondergrond van dit fundament bestaat uit donkere verstoorde grond.

Bij H en K troffen we uitbraaksleuven aan met nog intacte delen van het oorspronkelijk metselwerk. Op circa 3 meter noordwaarts van deze punten sneden we eveneens nog metselwerk aan, die kunnen hebben gediend voor de opbouw van een kolom. De kolomresten noordelijk van K rusten op verstoorde donkere grond. Het metselwerk bij H bevond zich op de vaste ongestoorde ondergrond.

Het punt K liet een stuk intact metselwerk zien dat in een merkwaardig verband was opgetrokken. Op één laag stenen, plat neergelegd op circa 70 cm diepte, zonder vaste grondslag, stonden rechtop, op de kopse zijde, de stenen in rijen met de platte kant tegen elkaar als bij een rollaag, drie rijen naast elkaar: circa 48 cm breed. Het geheel van dit fundament helde duidelijk waarneembaar naar buiten uit het lood. De stenen zijn verwerkt in kalk met cement. Deze niet solide bouwwijze is in overeenstemming met de in 1742 opgevoerde herstelwerken aan de noord- en zuidgevel, waarvan toen werd aangevoerd, dat deze gevels buitenwaarts uit het lood hielden met gevaar voor instorten.

Een kijksleuf op de plaats van L, liet een baan uitbraakpuin tot op 1 meter diepte zien. Op het punt van samenkomst met (naar later zou blijken) de steunbeer van

de toren, bevond zich een stukje metselwerk waaruit kon worden opgemaakt, dat toren en kerkmuur koud tegen elkaar zijn gemetseld.

Het totaalbeeld van de hiervoor beschreven waarnemingen maakt aannemelijk, dat het schip van de kerk meer bouwfasen heeft gekend. De uitbraaksleuf bij F geeft aan, dat er aanvankelijk een eenbeukig kerkschip was, dat later is uitgebouwd met twee dwarsbeuken (transepten): één aan de zuidzijde en één aan de noordzijde, waardoor een zogenaamde kruiskerk ontstond. Nadien is het schip verder verbreed door de aanbouw van zogenaamde zijbeuken tussen de dwarsbeuken en de toren, waardoor een zogenaamde basilikale (driebeukige) kerk ontstond. De archeologische sporen laten zien dat deze uitbouwen van dwarsbeuken en zijbeuken steeds aan weerszijden zijn uitgevoerd: dus symmetrisch.

Archeologische verkenning naar bouwsporen van de toren

Ter hoogte van de punten M en N werden op 12 december 1992 kijkaten gegraven. Vanaf een diepte van omstreeks 40 cm onder het aardoppervlak tot op de ongestoorde gele grond, op circa 1,6 meter, was de bodem gevuld met afbraakpuin. De plaats waar eertijds de doorgang van de toren naar de kerk is geweest bevatte geen puin maar zuiver vulzand. We concluderen hieruit, dat in het deel van deze opening geen fundering heeft bestaan. Op omstreeks 50 cm diepte lag hier nog een deel van een vloer: in één vlak zeven plavuizen van verschillende afmetingen aaneen, liggend op een laagje grijze leem.

Op 29 december 1992 groeven we bij punt P dwars door het puin een kuil tot op de vast grondslag: omstreeks 1,8 meter diep. Hier ligt nog een aanzet van 1 à 2 lagen stenen, die het begin hebben gevormd van de noord-westhoek van de toren. De zacht gebakken stenen zijn verwerkt in leem. Bij de reconstructie van de toren hebben we dit deel als vast punt genomen (zie afbeelding 7).

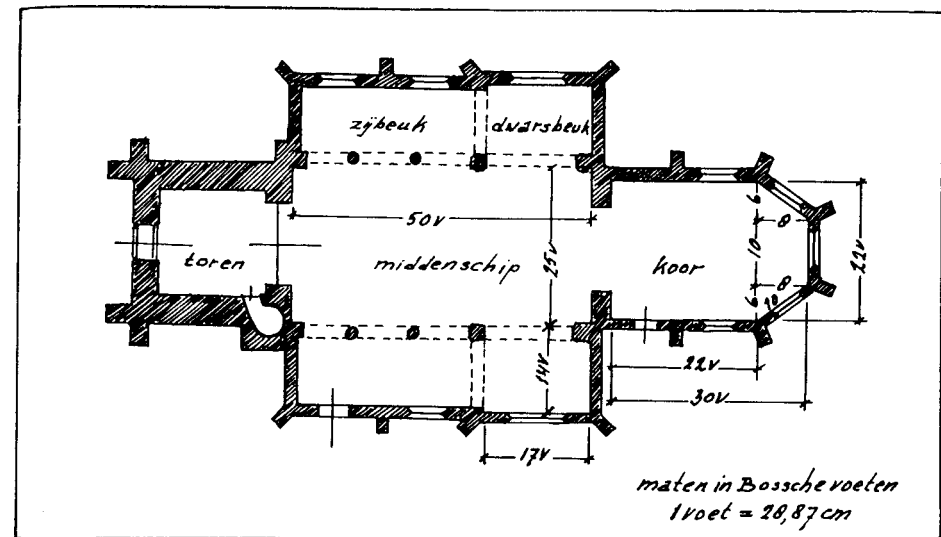
Tenslotte hebben we, aan de hand van de archeologische waarnemingen en de eigen en kadastrale metingen, de kerkplattegrond gereconstrueerd (zie afb. 7).

De maatvoering van het gebouw

Aan de hand van de gereconstrueerde plattegrond deden we een poging de maat te bepalen waarmee indertijd, tijdens de bouw en verbouw, is gemeten. Rekenen we de in het metrieke stelsel gemeten maten om in Bossche voeten uit de 15de eeuw, dan ontstaan voor de middenbeuk van de kerk en voor de toren maten in logische hele getallen (zie afb. 8). Een Bossche voet op 28,87 centimeter gesteld. De middenbeuk meet inwendig circa 14,4x7,2 meter, omgerekend geeft dit een lengte van 50 voet en een breedte van 25 voet.

Het koor meet inwendig circa 8,7x6,3 meter, omgerekend in Bossche voeten is dit 30 voet lang en 22 voet breed. De maten van de dwarsbeuken zijn 4,0x4,9 meter, omgerekend is dit 14 voet diep en 17 voet breed.

De toren kan uitwendig 25 voeten in het vierkant hebben gemeten en de afstand tussen de steunberen mogelijk 20 voet. De lengte en breedte van de zijbeuken zijn naar wij aannemen bepaald door de bestaande bouwsituatie.

Afbeelding 8.

OVERZICHT ARCHEOLOGISCH VONDSTMATERIAAL

Voor de plaatsbepaling van de punten die met een letter zijn aangegeven: zie afbeelding 7.

aardewerk

bij B: 3 fragmenten afkomstig van één kannetje, steengoed met ijzerengobe. Rijnland of Limburg, waarschijnlijk Langerwehe, datering 1375-1500; 2 scherven van Elmpoter waar, datering: tot 1350.

bij D: 1 fragment van een schouderpot, waarschijnlijk Elmpot-Brggen, grijs bakkend, datering: 1325-1500.

bouwstenen

bij A: 9 veldstenen, rood-rose, afmetingen l x b x d: 22 à 23 x 11 à 11,5 x 4,5 5,5 cm;

bij B: 6 zachte waarschijnlijk veldstenen, rood-rose, afmetingen: 23,5 x 11,5 x 5 à 5,5 cm; 2 zachte veldstenen, rood-oranje, 25,5 x 12 x 6,5 cm;

bij C en E: zachte veldstenen, rood, 23,5 x 11,5 x 4,5 à 5 cm;

tussen A en D: veldstenen 23,5 x 11,5 x 5 cm;

bij G: veldstenen, zacht-rood, 23 à 24 x 11 x 5 à 5,5 cm;

bij K: gebakken stenen, rood van kleur, 25 x 12 x 5 cm;

bij L: 25 x 12 x 5 cm;

bij M en N: 24 à 25 x 10,5 12,5 x 5 6 cm;

bij P: veldstenen, paars-lila en lichtoranje-geel, 23 à 24 x 10 à 11 x 5 à 6 cm.

De bouwstenen (bij A t/m G en bij M, N en P) kunnen bezwaarlijk vroeger gedateerd worden dan circa 1400. Voor kerkgebouwen in Oost-Brabant is voor

een dergelijke maat een datering in de tweede helft van de 15de eeuw de meest waarschijnlijke. De uiterste datum ligt tussen 1400-1550; het meest waarschijnlijk tussen 1450-1550. Omdat de kerk in meerdere fasen is gebouwd (1/2 toren met schip (zaalkerk) en koor, 3 dwarsbeuken, 4 zijbeuken) en omdat er vanaf 1648 geen uitbreiding van of aanleiding tot een uiterlijke verandering van het gebouw is geweest en daarom de kerk waarschijnlijk vanaf rond 1600 zijn 'definitieve' vorm had, is het zeer waarschijnlijk, dat de bouw van deze kerk is aangevangen omstreeks 1400 of kort daarna.

plavuizen

tussen A en B: 3x blauw-grijs, variërend in maat tussen 15 x 15,2 x 3,2 á 3,5 cm;
1x oranje-geel, 15 x 15,3 x 2,7 cm;
datering van deze plavuizen: 16e-17e eeuw.

nabij M (in de torenopening): 1x geel-oranje, 11,7 x 11,8 x 2,5 á 2,7 cm,
datering: eind 15e eeuw;
1x grijs-blauw, 13,3 x 13,5 x 2,8 cm, datering: 16e eeuw;
2x grijs, 14,8 á 15 x 14,8 á 15 x 3 á 3,5 cm, datering: 16e-17e eeuw;
1x rood-geel, 15 x 15 á 15,3 x 2,7 á 3 cm, datering 16e-17e eeuw;
1x lichtgeel, 15,5 x 15,5 x 2,7 á 3 cm, datering 16e-17e eeuw;
1x geel-oranje, 15,8 á 16 x 16 x 2,7 á 3 cm, datering 17e eeuw.

metaal

bij B: 1 kaarsenhouder van ijzer.

Tijdens het onderzoek is de bodem en het verplaatste zand met een metaaldetector onderzocht. Op deze wijze zijn opgespoord: 2 zilveren en 11 koperen kleingeld munten, met als vroegste exemplaar een zilveren Philipsdaalder, geslagen in 1566; 1 aluminium en 8 koperen medailles, 19e eeuws; 1 koperen kruisje; 1 rozenkrans 19e eeuws; enkele gesmede ijzeren nagels; 1 (lichte) musketkogel, lood, diam. 14 mm.

Opmerkelijk is, dat de devotionalia, medailles, kruisje en rozenkrans, kwamen uit het deel van het terrein, dat eertijds in gebruik was als kerkhof van de Caecilia-parochie van Veldhoven-dorp.

CONCLUSIES EN AANBEVELING

De laatmiddeleeuwse parochiekerk van Veldhoven was, in onze hedendaagse terminologie een kruisbasiliek. Zij had een hoog middenschip van twee traveeën, afgedekt met een zadeldak en lage, door een lessenaardak afgedekte, zijbeuken. Het gebouw had aan weerszijden transepten (dwarsbeuken) van één travee met een zadeldak, die minder hoog waren dan het middenschip en een driezijdig gesloten koor van twee traveeën. De eerste travee van het koor had geen ramen en het koor was lager dan het middenschip. De toren had een rechthoekige uitgebouwde traptoren aan de zuidzijde en haaks geplaatste steunberen, uitgezonderd aan de oostzijde, en lijkt drie geledingen te hebben gehad, met in elke gevel twee spitsbogige galmgaten en een geknikte achtzijdige torenspits.

De verdeling van het kerkterrein, zoals in 1798 tussen het katholiek en het hervormd kerkgenootschap was afgesproken en in 1904 kadastraal werd vastgelegd, kan zijn gebaseerd op de scheidingslijn die kan worden getrokken tussen koor en schip van het kerkgebouw (zie afbeelding 7, lijn X-X'). Dit zou dan zo kunnen zijn gebeurd omdat de protestanten, die tussen 1648-1798 de kerk in gebruik hadden, hun doden in het koor en aan de koorzijde buiten de kerk hebben begraaven.

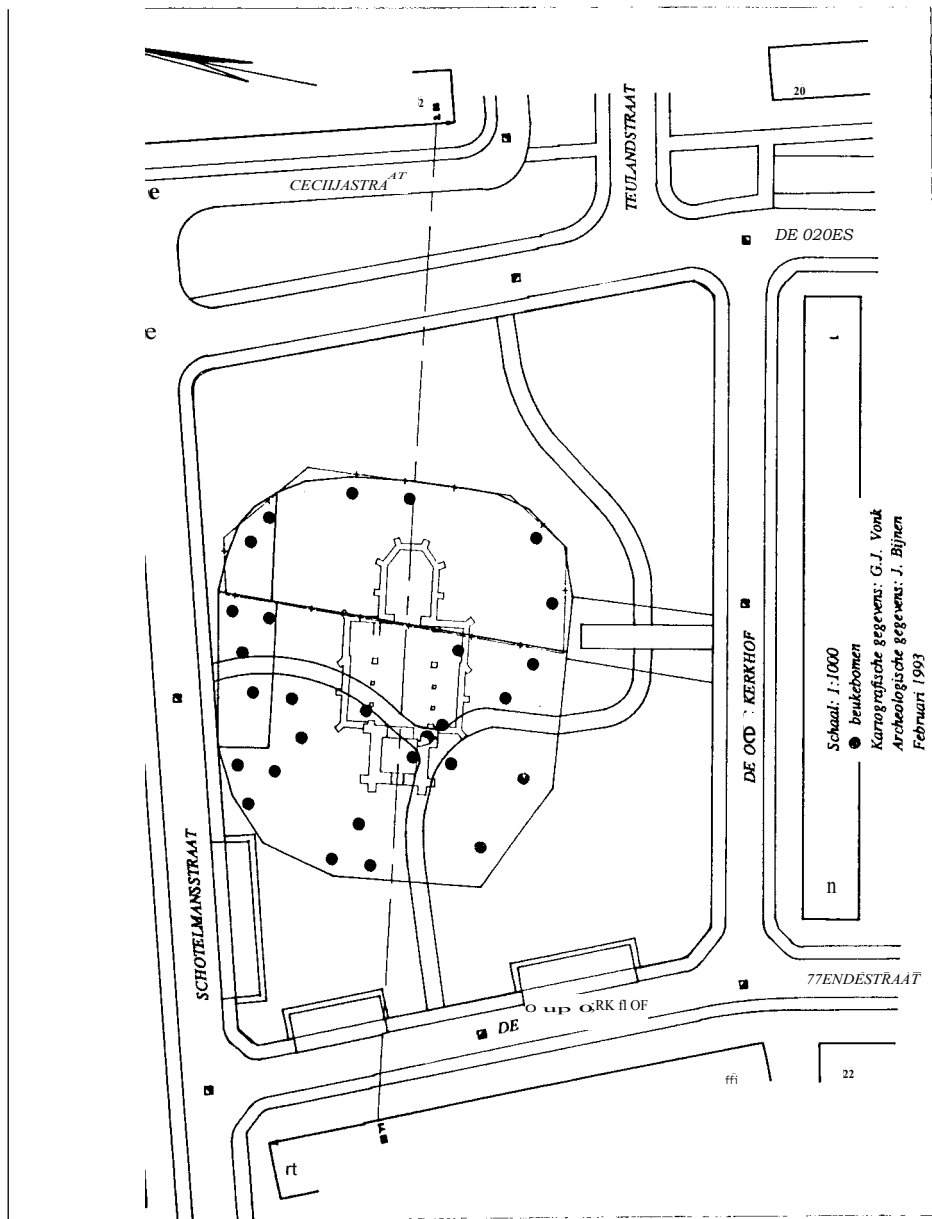
Het kerkgebouw zoals wij dat kennen van de schetstekening van Verhees is tenminste in vier bouwfases tot stand gekomen. 1. Vooreerst de toren met een eenbeukig schip van drie traveeën met waarschijnlijk een (klein) koor. 2. Vervolgens is aan weerszijden van het schip een dwarsbeuk aangebouwd. Vermoedelijk zijn toen de zijmuren van het schip verhoogd, waardoor de nok van het dak voor de galmgaten van de toren kwam te liggen. 3. Na de brand van 1540, is het koor opnieuw opgebouwd en hierbij mogelijk verhoogd. 4. Daarna, waarschijnlijk omstreeks 1600, is aan weerszijden van het schip van de kerk een zijbeuk aangebouwd.

De bouwtrant van toren en kerk heeft veel overeenkomsten met de Willibrorduskerk van Eersel, zoals deze er nog tot vóór de verbouwing van 1931 uitzag, met dien verstande, dat het schip van de Eerselse kerk één travee langer was.

Omdat uit historische bronnen valt op te maken, dat er tenminste reeds in de 13e eeuw op dit terrein een kerkgebouw moet hebben gestaan - de aangetroffen aardewerkfragmenten die worden gedateerd vóór de bouwperiode van de gereconstrueerde kerk ondersteunen dit - bevelen we aan het terrein te bestemmen tot archeologisch monument. Misschien kan in de toekomst een hernieuwd en grootschaliger archeologisch onderzoek naar bouwsporen van de 'eerste' kerk op dit terrein worden uitgevoerd.

De Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven beijvert zich om de geschiedenis van het terrein 'De Oude Kerfhof', dat een centrale plaats heeft ingenomen in het kerkelijk leven van Veldhoven, voor het publiek op een tastbare en zinvolle wijze zichtbaar te maken.

In dit verband is een plan uitgewerkt. Dit behelst het in beeld brengen van de grondvorm van het kerkgebouw dat hier vroeger stond. Met instemming en medewerking van het gemeentebestuur van Veldhoven is dit plan intussen grotendeels verwezenlijkt. Op het oude kerkterrein zijn reeds enkele beukebomen bijgeplant, die tezamen de oorspronkelijke vorm van het kerkperceel markeren. Een gedeelte van de oude kerkmuren is door Opleiding Bouw Regio Eindhoven tot zithoogte opgemetseld, terwijl de contouren van het overige gedeelte van de muren in klinkerbestrating zijn aangegeven. In het voorjaar zal bij de officiële overdracht aan de gemeente een bronzen plaquette geplaatst worden, die de passanten informatie verschaft over de geschiedenis van deze plaats.

Perspectieftekening van het kerkgebouw. Reconstructie situatie eind 18e eeuw.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

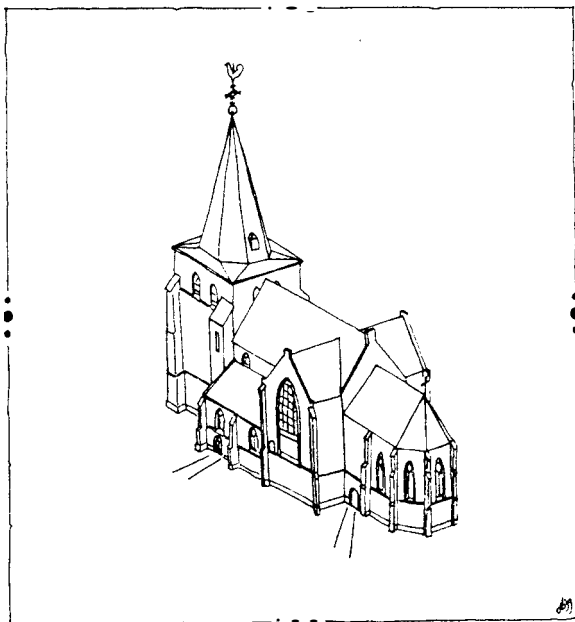
Gebruikte afkortingen A.R.A.:	Algemeen Rijksarchief
O.A.A.:	Oud-administratief archief
O.A. en R.A.:	Oud-administratief en rechterlijk archief
O.R.A.:	Oud-rechterlijk archief
R.A.N.B.:	Rijksarchief in Noord-Brabant
S.R.E.:	Streekarchief Regio Eindhoven

NOTEN

1. Camps, H.P.H., *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 1, De Meierij van 's-Hertogenbosch (met de heerlijkheid Gemert)*, 's-Gravenhage 1979, nr. 191: en: J. Lijten, Hoe Postel Zonderwijk veroverde. In: *Campinia* 9 (1979), p. 74-81 en 122-129, waar de meeste documenten betreffende Zonderwijk gepubliceerd zijn. De hier bedoelde akte was reeds eerder gepubliceerd in: *Campinia* 8 (1978), p. 188.
2. Camps, a.w., nr. 212; *Campinia* 9, p. 78 en: nr. 379; *Campinia* 9, p. 80.
3. Camps, a.w., nr. 449; *Campinia* 9, p. 127.
4. R.A.N.B., 's-Hertogenbosch: Archief kerk van Zonderwijk te Veldhoven, inv.nr. 104.01, enig aanwezig stuk.
5. S.R.E., Oirschot: transcriptie door A.M.J.G. van Run van het Kohier van de honderdste penning Zonderwijk-Veldhoven, fol. 1.
6. Idem, O.A. en R.A. Veldhoven 1517-1921, inv.nr. 1604.
7. Idem, O.A.A. Veldhoven 1811-1921, voorl.inv.nr. 145.
8. Parochie-archief Caecilia-parochie Veldhoven, Groot Rekenboek, p. 239.
9. S.R.E., Oirschot: O.A.A. Veldhoven 1811-1921, voorl.inv.nr. 221.
10. Idem, O.A.A. Veldhoven 1811-1921 voorl.inv.nr. 4085, en: Parochie-archief Caecilia-parochie Veldhoven, Groot Rekenboek, p. 251-252.
11. S.R.E., Oirschot: O.A.A. Veldhoven 1811-1921, voorl.inv.nr. 4086, d.d. 6-3-1834. Meer over deze zaak in: Bijnen, J.F.C.M. en Th.A.Kuijpers, *Driekwart eeuw St. Caeciliakerk Veldhoven*, Waalre 1988, p. 24-26. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 3), en: Cijssouw, L.A., J. Wassenaar-van der Hoek en J.F.C.M. Bijnen, *Gereformeerden en hervormden in Veldhoven vanaf 1648*, Veldhoven 1989, p. 113. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 4).
12. S.R.E., Oirschot: Correspondentie van de rayon-archivaris, ingekomen brief d.d. 31-5-1971.
13. Parochie-archief Caecilia-parochie Veldhoven, Groot Rekenboek, p. 258-261.
14. S.R.E., Oirschot: O.A. en R.A. 1517-1921, borgemeestersrekeningen 1801-1802, [inv.nr.](#) 1566. Meer over deze klok in: Bijnen, J.F.C.M. en Th.A. Kuijpers, *Driekwart eeuw St. Caeciliakerk*, Waalre 1988, p. 62-65. (Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven, 3).
15. Archief Dienst van het Kadaster en Openbare Registers te Eindhoven: Proces-Verbaal der Verdeling van het grondgebied van de gemeente Veldhoven-Meerveldhoven, 1826.
16. Met dank aan A.M.J.G. van Run voor het lokaliseren van deze toponiemen.
17. S.R.E., Oirschot: O.A. en R.A. Veldhoven 1517-1921, inv.nr. 2821.
18. Idem, Notarieel Archief Veldhoven, inv.nr. 10, jaar 1904, akte nr. 31.
19. Zie noot 17.
20. Archief van de gemeente Veldhoven, Veldhoven: inv.nrs. 2047 en 1985.

21. De koopakte passeerde op 30 december 1992 voor notaris C. van Herpen. Twee afzonderlijke perceeltjes van de graven van Van Doorne en Platteel, die particulier eigendom waren, zijn toen eveneens voor de symbolische koopsom van f 1,- aangekocht.
22. Zie noot 4.
23. S.R.E., Eindhoven: O.R.A. Vessem, nr. 63, fol. 198-200.
24. A.R.A., 's-Gravenhage: Archief Raad van State, Verbalen van de tienden, 1743, [inv.nr.](#) 1834, fol. 18 en 23.
25. S.R.E., Oirschot: O.A. en R.A. Veldhoven 1517-1921, inv.nr. 1512.
26. Idem, inv.nr. 1522.
27. Idem, inv.nr. 1532-1534 en 1248, fol. 139vo.-140vo.
28. Idem, inv.nr. 1564.
29. Idem, inv.nr. 1566.
30. Parochie-archief Caecilia-parochie Veldhoven, Memoriale 11 (1826-1875), p. 231.
31. Verhees, H., *Het schetsen boek van Hendrik Verhees*. Bewerking en tekstverzorging door J. van Laarhoven, Den Bosch, 1975, p. 51.
32. Archief van de gemeente Eersel, Eersel: map bouwtekeningen St. Willibrorduskerk.

Aan dit onderzoek werd medewerking verleend door:
 Frans Klaasen, Jacques van Kessel, Jan Geerts, van de Archeologische Groep Oerle;
 René Linssen uit Eindhoven, onderzoek met metaaldetector;
 afdeling Landmeetkunde en Cultuurtechniek van de Gemeente Veldhoven;
 Ad van Run, toponiemen;
 Bosbouw en Cultuurtechniek 'De Meent b.v.' uit Boxtel.

IV. BEELDEN OF BEESTEN?

door Renate van de Weijer

In aflevering 90 van *Campinia* heeft dhr. A. Neggers in zijn bijdrage 'Het dorp Tongelre in de zomer van 1702' een interessante bron voor een groot publiek toegankelijk gemaakt, namelijk een rekest aan de Staten-Generaal. Met dit rekest (verzoekschrift) probeerden de inwoners van Tongelre belastingvermindering te bewerkstelligen op grond van de geleden schade die was toegebracht door het Engelse leger, de bondgenoot van de Staatse troepen. Dit betekent dat de bron met enige argwaan bekeken moet worden. Zoals A.C.M. Kappelhof aantoonde in *De belastingheffing in de Meierij van Den Bosch gedurende de Generaliteitsperiode (1648-1730)* werden de schadeposten vaak flink aangedikt.¹⁾ Aan de wens tot belastingvermindering kon de Staten-Generaal nauwelijks tegemoet treden omdat er geld nodig was voor het voeren van de oorlog. Wel blijken de belastingen in deze tijd verhoudingsgewijs minder op de Meierij te rusten dan op andere gewesten. De economische terugval van diverse Kempische dorpen moet volgens Kappelhof dan toch op het conto van de vele oorlogen aan het einde van de zeventiende en aan het begin van de achttiende eeuw worden geschreven. Deze terugval is - afhankelijk van de economische veerkracht van de afzonderlijke dorpen - vaak slechts tijdelijk.²⁾

In Neggers transcriptie van het pietepouterige handschrift zijn overigens enkele vergissingen geslopen. Bij de schadeposten in de oorspronkelijke lijst worden 'beesten' genoemd, geen 'beelten'. Het grote aantal 'beelden' in particulier bezit wekte mijn verwondering die na raadpleging van het origineel³⁾ blijkt te berusten op een lees fout van de transcribent. De declaratie van Willem Snoecken luidt dan als volgt: 'Willem Snoecken verclaert in *beesten* die in zijn presentie den hals hebben afgesneden en gevierendeelt, paert [in plaats van paere], meubelen, hoij, haver en cooren ets. [kwijt te zijn] 300,-'. Men heeft, met andere woorden, Willems dieren voor zijn ogen geslacht. De gehanteerde terminologie kenmerkt de boerentaal: met 'beesten' wordt het vee bedoeld, namelijk koeien en varkens die slechts een enkele keer afzonderlijk worden vermeld. Paarden en ook bijen worden daarentegen steeds bij naam genoemd. Aangrijpend is het feit dat Willem Snoecken ook nog een 'bruijn Ruijen aftants paartje met eenige grij se haijrtiens boven de ooghen' en gebrandmerkt met een ster op de bil aan het leger kwijt raakt. Hier schemert enig persoonlijk oorlogsleed naar ons door. De uitvoerige beschrijvingen in het rekest - bijvoorbeeld ook de vermeldingen van lichamelijk letsel - doen vermoeden wat de oorlog voor individuele mensen kon betekenen en maken dit rekest tot een zeer interessante bron. De heer Neggers heeft zich blijkbaar niet gerealiseerd hoe vreemd het zou zijn als schade aan (heiligen)beelden gedeclareerd zou worden aan een protestantse overheid!

NOTEN

1. A.C.M. Kappelhof, *De belastingheffing in de Meierij van Den Bosch gedurende de Generaliteitsperiode (1648-1730)*, Tilburg 1986 (Bijdragen tot de Geschiedenis van het zuiden van Nederland, 69).
2. Zie tevens H.J.A.C.M. van der Heijden, *Groot geweld in kleine dorpen. Een onderzoek naar de plunderingen van een aantal dorpen in het kwartier van Kempenland tijdens de Negenjarige Oorlog en de Spaanse Successie-oorlog*, Hapert 1983.
3. SAREK RA Tongelre inv.nr. 78, f. 59v/63.

**** BOEKAANKONDIGING ****

'De Oude Kerkhof' in d'Ekker te Veldhoven

In het najaar van 1992 heeft de archeologische sectie van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven waarnemingen verricht tijdens de werkzaamheden die werden uitgevoerd vanwege het ruimen van de graven in het terrein van 'De Oude Kerkhof' te Veldhoven. Bekend was dat hier tot in de eerste helft van de vorige eeuw een kerkgebouw stond. De uit de waarnemingen verzamelde gegevens maakten het mogelijk de grondvorm van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te reconstrueren. Tevens werd een studie gemaakt van de voorhanden zijnde archiefstukken. Maar liefst zeventien akten van vóór 1291 hebben betrekking op deze kerk. Ook zijn bouwkundige bijzonderheden, kadastrale gegevens en toponiemen, met betrekking tot de kerk en het betreffende perceel, opgespoord.

Het resultaat van deze onderzoeken is door Historisch Erfgoed in boekvorm uitgegeven. Het boekwerk is samengesteld door J.F.C.M. Bijnen met een bijdrage van drs. J.P.J. Lijten, onder de titel *'De Oude Kerkhof' in d'Ekker te Veldhoven*, een archeologische verkenning. Toegevoegd zijn bijlagen, behelzende afbeeldingen van de tijdens het archeologisch onderzoek opgespoorde munten en medailles.

Het boek, formaat A4, 40 pagina's, 23 afbeeldingen en kaarten, verschijnt als deel 5 in de serie 'Cultuurhistorische Verkenningen in de gemeente Veldhoven'. Het is verkrijgbaar à f 17,50 bij boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64, te Veldhoven. Toezending is mogelijk na overmaking van f 22,50 (dit is inclusief f 5, — verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.

Eerder verschenen in deze reeks:

deel 1: **Archeologische verkenning van het laatmiddeleeuws kerkgebouw te Wintelre**; (o.v.v. Wintelre 1989) à f 10, — (+ f 3,20 verzendkosten).

deel 2: **'... in minute opgemaakt, is verleden'**; (o.v.v. notariaat 1991) gratis verkrijgbaar bij notariskantoor Van Dongen & Van Herpen, Dorpstraat 162 Veldhoven (of bij de stichting à f 3,20 verzendkosten).

deel 3: **Veldhoven 70**; (o.v.v. Veldhoven 1992) à f 10, — (+ f 3,20 verzendkosten).

deel 4: **De standerdmolen van Oerle**; (o.v.v. molen 1993) à f 17,50 (+ f 5, — verzendkosten).

V.

KEMPISCHE CURIOSA 26

**EEN GROOT OIRSCHOTS MUSICUS:
JAN BAPTIST VERRIJT**door **J. Lijten**

In Oog op Oirschot schreef Dr. F. Jaspers over deze Oirschotse organist.¹⁾ Hoewel hij hem in zijn carrièrelijst vermeldt als organist in Oirschot van 1631-1636, constateert hij elders: 'Of Verrijt toen (in 1631) organist werd in zijn geboorteplaats, kan nergens door bevestigd worden.'²⁾ De enige aanwijzing tot nog toe was, dat hij in 1634 op 7 november in Oirschot (voor de tweede maal) trouwde met Margareta Scharp.³⁾ Ofschoon wij geen bevestiging hebben gevonden van zijn benoeming als organist in Oirschot in 1631, kwam uit het Oirschotse archief wel de bevestiging voor de dag, dat hij in januari 1635 in Oirschot woonde en daar organist was. Tevens werd uit de stukken duidelijk, dat zijn musicale functie in Oirschot en vermoedelijk ook later in Leuven (1636-1639) 's-Hertogenbosch (1639-1644) en Rotterdam (1644-1650) geen vetpot geweest is. Er blijkt namelijk, dat hij in januari 1635 van Arnold Fey sr. chirurgijn, een mud coren (= rogge) en een half mud somercoren (= gerst) kocht, die hij niet kon betalen. Hij schreef daarom een schuldbekentenis voor in totaal 16 gulden, die hij met Kerstmis zou betalen, welke schuldbekentenis hij ondertekende: Johannes Verrijt, organist. Kerstmis 1635 ging echter voorbij zonder betaling en ook tijdens zijn verblijf in Leuven, 's-Hertogenbosch en Rotterdam is er nooit betaling gevolgd. Van de kant van Arnold Fey sr. is daarop wel herhaaldelijk aangedrongen maar zonder resultaat. We kunnen ons voorstellen, dat het instellen van een vordering voor de schepenbanken van Leuven, 's-Hertogenbosch of Rotterdam er vanwege de grote trubbels nooit van gekomen is, zodat bij de dood van Jan Baptist Verrijt de schuldbekentenis in het ladekastje van de weduwe Arnold Fey nog steeds op verzilvering lag te wachten.

Er deed zich een gelegenheid voor om in Oirschot de kat de bel aan te binden, toen Bertgen Corstiaens Verrijt, moeye (tante of mogelijk oud-tante) van de nagelaten onmondige kinderen van Jan Baptist Verrijt, stierf en de kinderen een deel van de erfenis zouden krijgen. De weduwe Arnold Fey liet beslag leggen op hun aandeel in deze erfenis ter betaling van de achterstallige 16 gulden en deelde dit mee aan de voogden van de minderjarigen, Claes Gerritsen Verrijt te Duizel en Elias Aertsen de Roy te Oirschot, tegen wie zij tevens een vordering instelde voor de schepenbank van Oirschot. De schuldbekentenis van 16 januari 1635 werd daarbij als bewijs overgelegd en berust nog in het Oirschotse archief.⁴⁾ Een verweerschrift of vonnis is niet aanwezig in het Oirschots archief, zoals dat bij deze eenvoudige zaken meestal het geval is. De schuld was niet te ontkennen

VI. **HUIZEN EN HUN BEWONERS
TE OIRSCHOT VAN DE ZEVENTIENDE
TOT DE TWINTIGSTE EEUW**

door C. Scholten

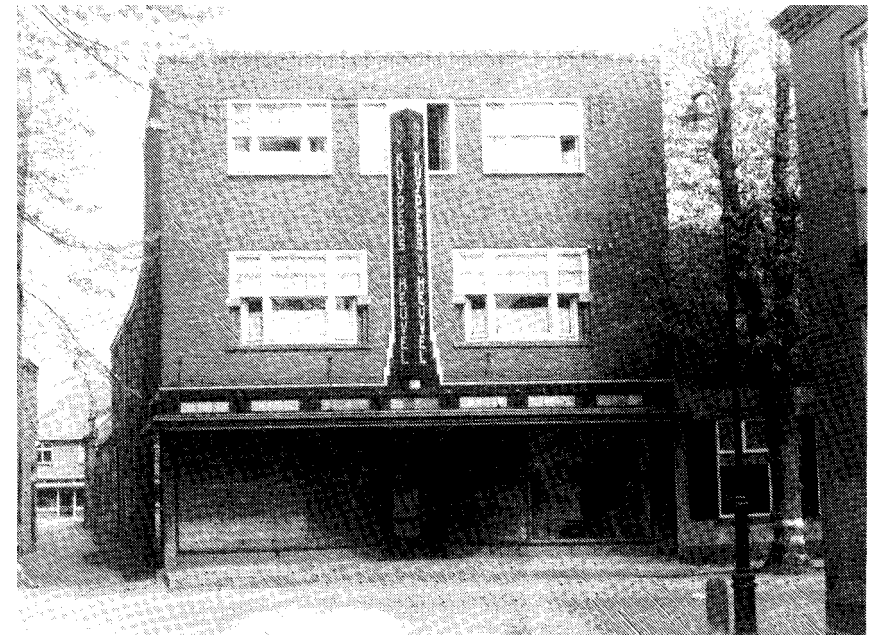
72. RIJKESLUISSTRAAT 6 (sectie F 3060)

De verpondingsregisters van de herdgang Kerkhof en het oud rechterlijk archief van de gemeente Oirschot vermelden als eigenaars, respectievelijk bewoners de volgende personen:

- A. WILLEM JAN SCHEPENS 1640
"huijs en hoff"
grootte: 8 roijen
belast met: 2 gulden, 7 stuivers
(verpondingsboek I, fol. 108)
- B. PETER WILLEM ALAART SCHEPENS 1674
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
(verpondingsboek I, fol. 108)
- C. JAN WILLEM SCHEPENS 1682
omschrijving, grootte en aanslag als onder A
06.11.1715 VEILING namens:
Jan Willem Schepens, Peter van Ommeren gehuwd met Maijken Jan Willem Schepens wonende te Raevensteijn en Anthonie Willem Schepens die bij deze veiling afwezig is.
Verkoop in 2 percelen
- D. aan: NICOLAAS VERSTEIJNEN
de helft van het huijs en hof aan de straat, grootte 4 r, belast met lg.3st.8p.
- E. aan: AERT STAIJMANS
de andere helft van huijs en hof aan de straat, grootte 4r, belast met:
lg.3st.8p.
(verpondingsboek Lfol.103b-II, fol.113. RA 240, fol.188)
- F. JOHANNA COOPS, wed. en dochteresse van Nicolaas Versteijnen 1753
omschrijving, grootte en aanslag als onder D
(verpondingsboek II, fol.113-111, fol.158)
- G. LEONARDUS VERSTEIJNEN 1753
omschrijving, grootte en aanslag als onder D

Situatie 1916 (zie onder P).

situatie 1932 (zie onder P).

10.03.1753 door koop van: JOSEPHUS STAIJMANS wonende te Woensel, aangekomen van zijn moeder Mechteld Versteijnen, wed. Aert Stajmans (zie E)

"Het hujs aan de straat", grootte: 4 R, aanslag: 1g.3st.8p.

vereniging deze 2 percelen en de omschrijving als volgt:

"Huijs en hof aan de straat", grootte: 8 R.

in 2 percelen, belast met: 2g.7st.

(verpondingsboek

248,fol.96.)

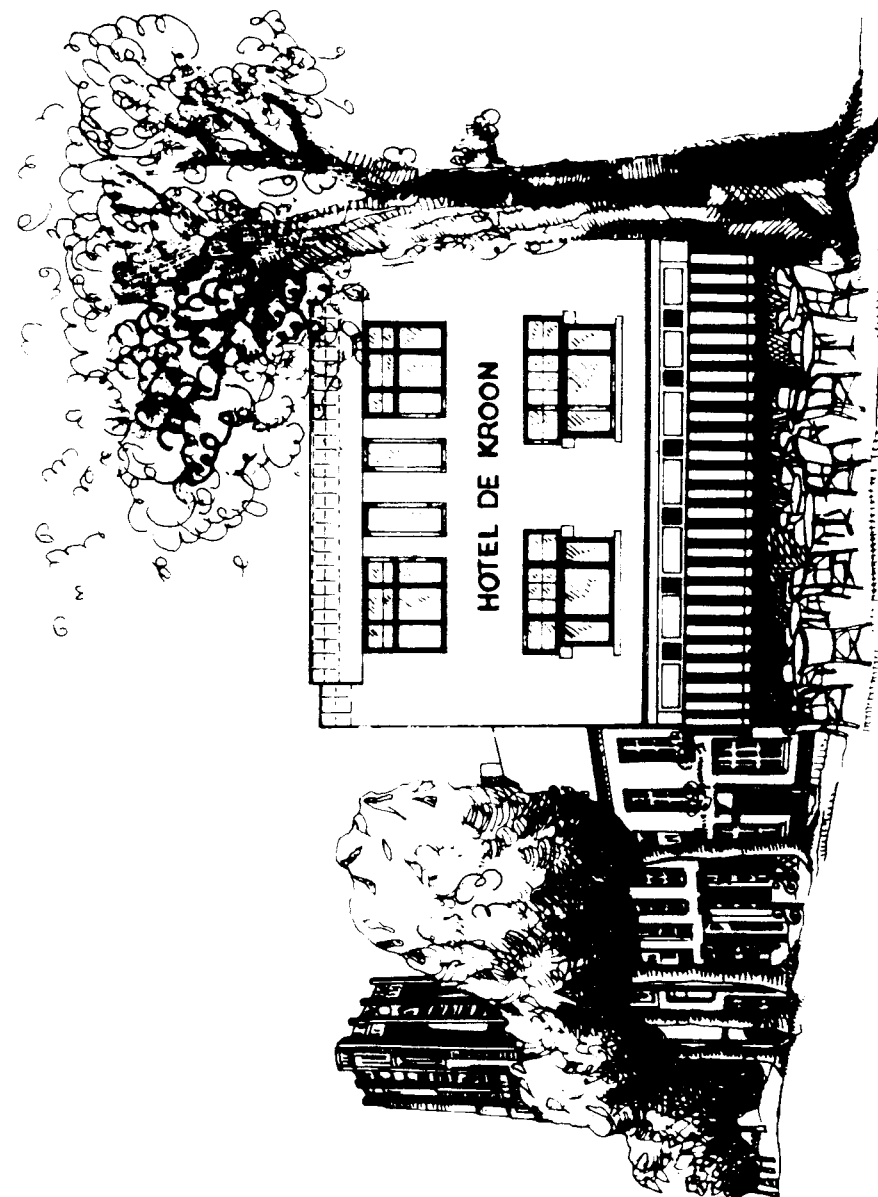
- H. JOHANNES JOSEPHS VAN CROONENBERGH, metselaar 1783 door koop 01.09.1783 van JOSEPHUS STAIJMANS wonende te Woensel, als erfgenaam en namens mede erfgenamen van wijlen Leonardus Versteijnen en JAN FRANCIS VERSTEIJNEN wonende te Baal (Baarle Nassau) en door afstand gedaan door Hendrien van de Velden wed. Leonardus Versteijnen.
"Huijs en hof aan de straat" grootte: 8 R, belast met: 2g.7st. (verpondingsboek IV, fol.110v-V, fol.111-RA 307, fol.82v.)
- I. PETRONELLA BLOMJOUS, wed. ADRIAAN JACOB HOPPENBROUWER, bij koop 20.07.1789 omschrijving, grootte en aanslag als onder H (verpondingsboek V, fol.111-RA 255, fol.35-RA 256, fol.179)
- J. ANTONIE BLOMJOUS, broer van Petronella, wonende te Tilburg, bij testament 21.12.1802 omschrijving, grootte en aanslag als onder H (verpondingsboek V, fol.111-Coll.successie inv.nr.8407, fol.181.)
- K. ELISABETH BLOMJOUS d.v. Antonie, wed. JAN VAN DER GRINTEN, bij koop 12.02.1803 2e huwelijk 07.07.1803 met DOMINICUS VAN DE MUIJZENBERG wonende te TILBURG omschrijving, grootte en aanslag als onder H
- 19.12.1815 verkoop door JOHANNES HENDRIK VERHAAR, particulier te Tilburg, in opdracht van Dominicus v.d. Muijzenberg. omschrijving verkoopakte:
"Een huis, stal en hof" staande aan de markt te Oirschot belendende percelen: rechter zijde: Adriaan v.d. Ven, linkerzijde een straatje (van Baerlandstraat) de achterzijde Pieter Elias van Nahuijs en voorzijde de straat (Rijkesluisstraat)
Koper: GERARDUS VAN DEN HEUVEL, Katoendrukker.
(verpondingsboek fol.111-RA 257, fol.212-NA 5197, akte 705.)

ADVERTENTIEBLAD		1783	
Firma H. KUIJPERS-VAN DEN HEUVEL,		von de	
Aangesloten bij de W. II. Winkeliersvereniging		Secretariaat ALKNAAK. A A	
HAPERT, Wed. 1 ecu' dinarre t. 0		Telefoon NO. 1,	
BLADEL, P. I. v. Dorst Ft. t. 0,00		OIRSCHOT	
LIEMPDE, Th. van Eerke			
100 JARIG BESTAAN			
<p>Ibuir n i j regent familie-onedandiolieden in bel jaar 1911. II F1' IIONDFitit .1 \1t11; itisT k I.N onzer zaak. niet hebben kunnen lieren. I- heit toch niet onze bedoeling geneest: dit feet geliefd ongemerkt voorbij le laten gaan.</p> <p>II." d d. tijdwmtndndi"ileden hing niet zijn 1minde; .1. n Hien; uij td.11 niet nalaten onze nfnetneri een klein aandenken aan dit Juldle le gelei)</p> <p>- Wil bebt" i "harem besloten. om vat. I MEI lot en niet ti :T EI nan „Iken koper van milisten? PPN GULDEN :trilt k riidenierswaren, in 1 Ar'H:dim behalve siiker, legen inlevering van onderdande BON.</p> <p>een prima Ontbijtkoek cadeau te geven.</p> <p>1),,,. Iii.Immedandiglieden waardoor dagelijks de prijzen ver:rioleren, kunnen nij geen prijscourant' uitgeven. Wij u ijzen E ueliter met N .t D II E k op 01170 it .1 WI T Z Et: ELS welke door ore. in teemdeling niet zoovele (Irma)' die hunne kortingen !lebben ingetrokken. ger,'e1.1 n aellen uitgegeven. zeil:, bij de dom. Fabrikanten en liegeering vastgestelde prijzen, geven e ij onze korting rul .1 ppt.</p> <p>eo Bewaar dus onze Rabatzegels. "vgl</p> <p>//// It agn het iteniet van dit Had „all eten. betaal -ete rok inf fi fIEt- Fent. eelstt leen jangen i'ij „vi he rellen h'ent noe mei enge wft,ten tern te Item, :1.4 eau e. hebt op „recht nver.gtan. wortletrede nit. 5e heten vlin eft+rop' et' rr. Nir.Nn Raaamen echter heeft onze eak neb ni tfenelagntte J...e *****IeNFRINigh'j. Sleede vlasnee gennotienen ?-n. uijg Nekt? Ilet atntmtdor Leen, i eet, ice.dtkelijit. OFI, ZAAAN heeft leed. le rntnotreeffe hel 1-41 rhn.I. n ONF 7.1.1k beeft Mrt& e n weken haariel „..... onder getSween wnttelteritg, 1.1%. of Intim, veelt.Itrrtgot „VI hekhen.toere.al onze kenre, betel' arm ni tipt 'reel bediend, „mest ..et</p>			
Zondags no één uur gesloten.			
Margarine	130 N.	Jurgens	
KOSMOS	Tegen inlevering van deze bon ontvangt 1J als knisper vals minsten 1N GULDEN een	SOLO PLANTA	
55 ct. per pond	Prima Ontbijtkoek (iralis. 55 cl. 50 cl.	Margarine	
Met 10 Zegels.	VI.R6FRT VOORAL IMF RON NIET. Geldig laii	Met 2 Zegels.	
	1. 11'1 tot vn niet 0 MEI iglo,		

advertentie H. KUIJPERS-VAN DEN HEUVEL

De kadastrale leggers van de gemeente Oirschot geven de volgende eigenaren:

- L. GERARDUS ARNOLDUS VAN DEN HEUVEL, Winkelier 1832
vruchtgebruiker:
MARTINUS GERARDUS VAN DEN HEUVEL, Koopman
sectie F 431: Huis en erf grootte: 3 R, 76 E
sectie F 432: Blauwerij grootte: 54 E
1863 scheiding
(artikel 231, volgnrs. 3, 4.)
- M. WILHELMINA VAN DEN HEUVEL
(over 1.05.12.1885) koopvrouw, bij erf. deling 30.09.1863
MARIA ANNA VAN DEN HEUVEL, wonende te Veghel
GERARDINA VAN DEN HEUVEL, winkelierster
omschrijving en grootte als onder L
1869 scheiding
(artikel 2312, volgnrs. 1, 2, 3.-NA 2018, akte 1052)
- N. HENRICUS KUIJPERS (oven. 11.07.1899) koopman 1869
- O. GERARDINA VAN DEN HEUVEL,
wed. HENRICUS KUIJPERS, koopvrouw 1899
gehuwd 28.10.1867, oven. 09.05.1901
1881 ged. afbraak en herbouw
vereniging van de sectie's F 431 en F 432, daarna gesplitst in:
sectie F 2628: huis grootte: 33 E
sectie F 2629: huis, werkplaats en tuin grootte: 3 R, 97 E
1892 verkoop sectie F 2628, naar art. 3326, volgnr. 3
1893 verkoop ged. 77 E van sectie F 2629, naar art. 3326, volgnr. 4
aan deze regel blijft staan:
sectie F 3060: huis, schuur en tuin grootte: 3 R, 20 E
(artikel 2478, volgnrs. 1, 2, 8, 9, 10, 11. artikel 3992, volgnr. 1)
- P. JAN HENDRIK ADRIANUS KUIJPERS,
koopman bij testament 19.05.1900
sectie F 3060: huis, schuur en tuin grootte: 3 A, 20 CA
omschrijving testament: "huis gelegen aan de markt te Oirschot, met de
daaraan verbonden winkelnering met pakhuis, waskeuken en tuin"
1916 herbouw
1922 oprichting N.V. Handelsonderneming KUIJPERS VAN DEN HEUVEL
EINDHOVEN-OIRSCHOT
1932 verbouwing
(artikel 4090, volgnrs. 1, 6, 7, 8, /artikel 5004, volgnr. 1)

Situatie 1993.

- Q. COMMANDITAIRE VENNOOTSCHAP
HANDELSONDERNEMING 1944
KUIJPERS VAN DEN HEUVEL
beherend vennoot: HERMAN EIJ, (geh. met Wilhelmina Kuijpers)
omschrijving en grootte als onder P
(artikel 6167,volgnr.1.)
- R. HENRICUS JOSEPHUS MARIA KUIJPERS, textiel detaillist 1965
omschrijving en grootte als onder P
(artikel 7862,volgnr. 1.)
- S. ELISABETH MARIA BIJNEN, (over1.05.06.1983)
eign. voor de helft 1971
wed. van Henricus J.M.Kuijpers (over1.27.10.1971)
JOHANNES A.A.M.KUIJPERS, accountant eign. voor 1/6 dl.
MARIA L.H. KUIJPERS, onderwijzeres eign. voor 1/6
ANTONIUS J.L.C.KUIJPERS, vertegenw. eign. voor 1/6
omschrijving en grootte als onder P
1983 verkoop
(artikel 7861,volgnr.1)
- T. ADRIANUS JOHANNES VAN KASTEREN, caféhouder 1983
sectie F 3060: winkelwoonhuis en tuin grootte: 3 A, 20 CA
1983 verkoop
(artikel 9541, volgnr. 4.)
- U. V.O.F. DE KROONS BIERBROUWERIJ 1983
vennoten:
GERARDUS JOHANNES ADRIANUS ALLEGONDA DE KROON
MATHEUS GERARDUS JOHANNES DE KROON, bierbrouwers en
technologen
sectie F 3060: Hotel-Café-Restaurant
grootte: 3 A, 20 CA
(artikel 9286, volgnr. 13.)